

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Форма навчання: денна

Кафедра: суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ
ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ**

Виконав студент 2 курсу
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Тарас ГУМЕННИЙ

Керівник: **Віктор АДАМСЬКИЙ**
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Олександр ПОЛЩУК**,
доктор філософських наук, професор

Хмельницький – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ.....	5
1.1 Визначення історії як предмету навчання в контексті фахової передвищої освіти.....	5
1.2 Основні підходи до вивчення історії та їх вплив на процес навчання.....	11
1.3 Роль історичної свідомості у процесі навчання історії.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	27
2.1 Методи та форми навчання історії у закладах фахової передвищої освіти.....	27
2.2 Проблеми та виклики історичної освіти у закладах фахової передвищої освіти.....	39
2.3 Використання інноваційних підходів та технологій у навчанні історії.....	43
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	48
3.1 Аналіз досвіду викладачів і студентів щодо навчання історії в закладах фахової передвищої освіти.....	48
3.2 Розробка та впровадження методичних підходів для покращення навчання історії майбутніх фахівців.....	57
3.3 Оцінка ефективності запропонованих рекомендацій щодо подальшого вдосконалення процесу навчання історії.....	60
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні освітні тренди та вимоги до підготовки фахівців вимагають перегляду методів і змісту навчання історії в закладах фахової передвищої освіти. Важливо адаптувати підходи до потреб сучасного ринку праці та суспільства. Зростаючий доступ до інноваційних технологій та онлайн-ресурсів змінює способи навчання та може впливати на спосіб сприйняття історичної інформації. Важливо розглядати, як ці технології можуть бути використані в навчанні історії. Досягнення в галузі педагогіки та психології створюють нові можливості для покращення навчання історії. Важливо вивчити та впровадити сучасні методики та підходи для підвищення ефективності навчання історії. Знання історії має важливе значення для формування громадянської ідентичності та розуміння сучасних подій. Важливо дослідити, як навчання історії може сприяти кращому розумінню сучасних проблем і викликів. Покращення процесу навчання історії може призвести до підвищення загальної якості освіти та підготовки фахівців, що мають глибокі знання історії та критичне мислення.

Об'єкт дослідження: процес навчання історії в закладах фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження: особливості та практичні аспекти навчання історії в закладах фахової передвищої освіти.

Мета роботи полягає в дослідженні і аналізі теоретичних і практичних аспектів навчання історії в контексті фахової передвищої освіти з метою виявлення оптимальних підходів та методів, які сприяють покращенню процесу навчання історії та підготовці якісних фахівців.

Реалізація цієї мети зумовила постановку і вирішення таких взаємопов'язаних **завдань**:

1. Аналіз та узагальнення теоретичних підходів до навчання історії та їх роль у фаховій передвищій освіті.
2. Вивчення сучасних методик та підходів до навчання історії,

включаючи використання інноваційних технологій та ресурсів.

3. Аналіз практичного досвіду викладачів та студентів щодо навчання історії у закладах фахової передвищої освіти.

4. Розробка програми покращення навчання історії у закладах фахової передвищої освіти, включаючи рекомендації щодо впровадження сучасних методів та підходів.

5. Оцінка ефективності запропонованих змін та розробка рекомендацій щодо подальшого вдосконалення процесу навчання історії в закладах фахової передвищої освіти.

Методи наукового дослідження:

а) теоретичні – аналіз і синтез наукових джерел із теми дослідження, аналогія, моделювання, порівняння, систематизація, узагальнення, застосовані під час вивчення історичної та педагогічної літератури з метою визначення особливостей вивчення історії у закладах фахової передвищої освіти, обґрунтування оптимальних підходів та методів, які сприяють покращенню процесу навчання історії та підготовці якісних фахівців.

б) емпіричні – анкетування, тестування, спостереження, бесіда, складання й аналіз творчих завдань, що використовуються для дослідження сучасного стану вивчення історії у закладах фахової передвищої освіти.

Теоретичне значення дослідження полягає у дослідженні й аналізі теоретичних і практичних аспектів навчання історії в контексті фахової передвищої освіти з метою виявлення оптимальних підходів та методів, які сприяють покращенню процесу навчання історії та підготовці якісних фахівців.

База проведення дослідження. Дослідницьку роботу було проведено на кафедрі суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та у Купільському ліцеї Війтовецької селищної ради.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (66 найменувань). Основний зміст дипломної роботи викладено на 65 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

1.1 Визначення історії як предмету навчання в контексті фахової передвищої освіти

Вивчення історії України та всесвітньої історії на першому курсі в закладах фахової передвищої освіти представляє собою етап покращення та розвитку вже наявних навичок та є важливим кроком у формуванні повноцінного уявлення про суспільний розвиток. Навчальні програми містять в собі зміст навчального матеріалу та очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності студентів. Проте, організація дистанційного навчання вимагає більш компактної та ефективної системи освіти. Живий контакт у навчальному процесі дуже важко замінити, але дистанційне навчання відкриває нові можливості для самореалізації та прояву креативності, як для викладачів, так і для студентів [15].

При організації дистанційного навчання історії, ми прагнемо до синхронізації вивчення історії України та всесвітньої історії. Метою є формування у студентів розуміння та навичок інтерпретації історичного розвитку України та інших держав як частини єдиного світового культурного, економічного, соціального та політичного простору. Студенти повинні бути здатні пояснювати взаємодію між українською та світовою історією, виділяти та аналізувати історичні виклики, з якими стикалися держави, народи, нації та індивідуали протягом ХХ та на початку ХХІ століття [26].

Загалом, курс історії України та всесвітньої історії спрямований на розвиток компетентісно-орієнтованого навчання історії, включаючи розвиток критичного мислення та творчих здібностей студентів. Організація навчання на першому курсі в закладах фахової передвищої освіти спрямована на усвідомлення студентами суті основних процесів, явищ і подій в історії ХХ–

XXI століть в обох курсах історії.

Навчання історії включає в себе різні види взаємодії, кожен з яких має свої специфічні цілі: оперативне надання інформації, представлення нового матеріалу, уточнювальні запитання, надання коментарів до виконаних завдань тощо.

Платформа для організації навчання надає різноманітні можливості, включаючи проведення онлайн-уроків, доступ до різноманітних електронних навчальних ресурсів, прийом робіт студентів (таких як тести або виконані практичні завдання), а також можливість проведення оцінювання та надання зворотного зв'язку щодо виконаних завдань [24].

Важливо зазначити, що вивчення історії неможливе без врахування історії рідного краю. Студентам потрібно розуміти не лише загальні історичні процеси, але також вміти аналізувати їх, зокрема, в контексті власного регіону чи краю.

Наша концепція полягає у визначенні ключових етапів у розвитку людської цивілізації. Звісно, історичний контекст може зазнавати змін, доповнюватися і уніфікуватися, але однаково важливим завданням є формування у студентів цілісного та свідомого уявлення про суспільні процеси та явища, які відбувалися у історії людства.

Зворотний зв'язок під час оцінювання навчальних досягнень студентів має велике значення. Оцінювання визначає рівень засвоєння навчального матеріалу з історії України чи всесвітньої історії відповідно до вимог чинних програм. Процедура оцінювання результатів навчання виконується за допомогою дистанційних платформ. Передача навчальних матеріалів та комунікація між викладачем та студентами під час дистанційного навчання здійснюється за допомогою відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі. Це можуть бути письмові тести, заповнення таблиць, створення схем, виконання творчих завдань, практичних занять, навчальних проєктів, що передбачені навчальною програмою. Студенти опрацьовують матеріал підручника, складають конспекти, пишуть

есе та надсилають їх викладачеві на електронну пошту. Після завершення певної теми ми проводимо тематичну оцінку за допомогою тестування. Тести розробляються викладачем або використовуються на платформі "На урок" [25].

Завдання студентів перевіряються за допомогою будь-якого месенджера, який підтримує відеозв'язок, таких як Zoom, Meet та інші. Студенти та їх батьки виявляють бажання бачити результати досягнень студентів. Основною метою оцінювання студентів в умовах дистанційного навчання є контроль та забезпечення зворотного зв'язку викладача зі студентами. Результати самостійних робіт використовуються для відзначення досягнень, аналізу помилок та планування подальшої роботи з освоєння навчального матеріалу в умовах дистанційного навчання [28].

Оцінювання проводиться в різних формах, включаючи тестування, дослідницькі та творчі проекти, написання есе, усні співбесіди та інше. Зазвичай, письмові роботи надсилаються за допомогою електронних ресурсів, таких як Viber, Telegram і т. д. Усні завдання оцінюються викладачем через будь-який ресурс з відеозв'язку в синхронному режимі або через відео- або аудіофайли, які надсилаються на пошту викладача.

Результати оцінювання навчальних досягнень повідомляються студентам індивідуально за допомогою засобів зв'язку, таких як електронна пошта, SMS-повідомлення, повідомлення в месенджерах. Не практикуємо публікацію списків оцінок для всієї групи. Під час контролю та оцінювання враховується загальний досвід дистанційного навчання та технічні труднощі, які можуть виникати під час виконання завдань. Тому студентам надається більше спроб та часу для виконання контрольних завдань.

Історія як предмет навчання в контексті фахової передвищої освіти є спеціалізованим напрямком вивчення минулого, який спрямований на формування глибоких знань і розуміння історичних процесів та подій у контексті певного фаху чи галузі знань [29].

Спеціалізація в контексті вивчення історії у фаховій передвищій освіті

передбачає глибоке і детальне вивчення історичних аспектів, які безпосередньо пов'язані з конкретною професією або галуззю знань. Це означає, що студенти спеціалізуються в історичних аспектах, які мають прямий вплив на їхню майбутню кар'єру та професійний розвиток. Наприклад, вивчення історії медицини дозволяє майбутнім лікарям та медичним працівникам розуміти еволюцію медичної науки та практики, а також вивчати історію лікарських відкриттів і технологічних інновацій. Це сприяє покращенню якості медичної допомоги та розвитку медичної галузі в цілому. Аналогічно, історія технологій вивчається фахівцями у сфері технологій для зрозуміння коренів сучасних технологій, їхнього впливу на суспільство та розвиток інновацій [31].

Історія мистецтва допомагає майбутнім художникам та митцям розкрити історичні та культурні контексти, що вплинули на мистецтво, і надає їм інсайти для створення нових творів.

З вивчення історії права студенти-юристи можуть розуміти еволюцію правових систем, розвиток правових принципів та створення сучасного законодавства.

Спеціалізація у вивченні історії в контексті фахової передвищої освіти сприяє глибокому розумінню та інтеграції історичних знань у професійний розвиток та допомагає студентам стати більш компетентними фахівцями у своїй обраній сфері.

Фахова передвища освіта в галузі історії надає студентам можливість глибше розкрити та розібратися в історичних аспектах, які стосуються їхньої обраної професії або галузі знань. Це означає, що вони отримують глибокі знання про історичний контекст, в якому розвивалася їхня обрана галузь, і розуміють, як минулі події та процеси вплинули на сучасний стан справ у цій галузі. Поглиблення знань в історії дозволяє студентам вивчати не лише ключові події та факти, але й розуміти причини та наслідки цих подій. Вони аналізують історичні контексти та тенденції, що допомагає їм здійснювати обґрунтовані висновки щодо сучасних проблем та викликів, які виникають у

їхній галузі [30].

Поглиблення знань також означає, що студенти вивчають різноманітні аспекти історії, які можуть бути корисними для їхньої професійної підготовки. Наприклад, їм доступні знання про історію технологій, яка є актуальною для інженерів та інших технічних фахівців, або історія правових систем для майбутніх юристів.

Отримані знання у сфері історії також дають студентам можливість краще розуміти суспільні та культурні контексти, в яких вони працюватимуть. Це важливо для підготовки фахівців, які можуть взаємодіяти з різними культурами та розуміти різноманітні глобальні проблеми. У підсумку, поглиблення знань в історії в контексті фахової передвищої освіти допомагає студентам стати більш обізнаними та кваліфікованими в своїй професійній галузі, розширює їхнє розуміння історичних аспектів, що впливають на їхню роботу, і сприяє їхньому професійному розвитку та успіху [20].

Навчання історії в контексті фахової передвищої освіти має особливу вагомість через його спрямованість на адаптацію історичних знань до конкретних потреб та вимог певної галузі. Ця адаптація є критично важливою для студентів, оскільки вони підготовляються до кар'єри в конкретній області і потребують знань, які допоможуть їм бути успішними у цій галузі.

Вивчення історії сприяє розумінню еволюції даної професії чи галузі. Студенти вивчають, як ця галузь розвивалася протягом часу, які були ключові події, що вплинули на її стан, та які фактори сприяли чи гальмували її розвиток. Це допомагає студентам розуміти, які історичні прецеденти можуть мати важливий вплив на сучасний стан справ у цій галузі. Крім того, вивчення історії допомагає студентам розуміти роль їхньої професії чи галузі в сучасному світі. Вони осмислюють, як важливою є їхній внесок у суспільство, економіку та культуру, а також які виклики і можливості стоять перед ними в сучасному контексті. Таке навчання допомагає створити зв'язок між минулим і сучасністю, дозволяючи студентам бачити, як історія їхньої галузі визначає їхню сучасну роль і вплив. Вони можуть використовувати ці знання для

прийняття обґрунтованих рішень, вирішення складних завдань та розробки нових стратегій у своїй професійній діяльності. У підсумку, адаптація історичних знань до потреб галузі є важливим елементом фахової передвищої освіти, оскільки вона розширює горизонти студентів і допомагає їм бути підготовленими до вимог та викликів, які вони зустрінуть у своїй професійній кар'єрі [39].

Вивчення історії в рамках фахової передвищої освіти спрямоване на розвиток аналітичних та критичних навичок, що є важливими для подальшого професійного росту та здатності приймати обґрунтовані рішення в майбутній кар'єрі. Вивчення історії вимагає від студентів аналізу великої кількості інформації, оцінки різних джерел та документів, а також розуміння контексту та причинно-наслідкових зв'язків подій. Це розвиває їхні аналітичні навички, дозволяючи їм краще розуміти складні історичні процеси та події. Крім того, вивчення історії сприяє розвитку критичного мислення. Студенти навчаються аналізувати історичні події з різних точок зору, ставлячи питання про можливі інтерпретації та переконання, які вплинули на подання історії. Це розвиває їхню здатність розрізняти джерела та інформацію, а також критично оцінювати різні погляди. Розвиток аналітичних та критичних навичок важливий для студентів у будь-якій галузі, оскільки ці навички допомагають їм розуміти складні проблеми, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Наприклад, юристи повинні бути здатними аналізувати юридичні документи та судові рішення, лікарі повинні оцінювати медичні дані та приймати діагнози, а менеджери повинні аналізувати ринкову інформацію та приймати стратегічні рішення. Отже, розвиток аналітичних та критичних навичок завдяки вивченню історії в фаховій передвищій освіті підготовлює студентів до успішної кар'єри та допомагає їм стати компетентними та обізнаними фахівцями у своїй галузі [37].

Інтеграція історії з іншими предметами та дисциплінами у фаховій освіті має значення, оскільки вона сприяє створенню більш комплексного та глибокого розуміння певної галузі чи професії. Цей підхід допомагає

студентам розглядати проблеми та завдання з різних точок зору, а також розуміти, як історичний контекст впливає на сучасний стан справ. Інтеграція історії з іншими дисциплінами стимулює інтердисциплінарний підхід до навчання, де студенти поєднують знання та навички з різних галузей для розв'язання складних завдань. Це особливо важливо в сучасному світі, де багато проблем вимагають комплексного підходу та спільної роботи [36].

При цьому інтеграція історії сприяє розвитку аналітичних та критичних навичок студентів. Вони навчаються аналізувати різні аспекти питань, оцінювати інформацію та робити обґрунтовані висновки. Ці навички є важливими для подальшого професійного росту та прийняття обґрунтованих рішень в майбутній кар'єрі. Інтеграція історії допомагає студентам бачити зв'язок між минулим і сучасністю, розуміти, як історичні фактори вплинули на сучасну галузь чи професію, і сприяє розвитку креативного мислення та здатності розробляти нові інновації та рішення. Визначення історії як предмету навчання в фаховій передвищій освіті має на меті забезпечити студентам глибоке розуміння історичних аспектів своєї професії чи галузі та підготувати їх до ефективного фахового розвитку.

1.2 Основні підходи до вивчення історії та їх вплив на процес навчання

Інтерактивні методи навчання – це спеціальний підхід до організації процесу навчання, який залучає студентів у активну пізнавальну та комунікативну діяльність, надаючи їм можливість розуміти і аналізувати отримані знання та власні думки. Важливою частиною цих методів є створення комфортних умов для навчання, використання ігрових форм та можливість відпочинку та розваг [9]. Поняття «інновація» було вперше введено більше століття тому і вказувало на процес передачі елементів однієї культури в іншу та здобуття нових якостей, які раніше були невластиві. Інноваційне навчання спрямоване на відповідь на динамічні зміни в навколишньому світі та включає

в себе розвиток різних форм мислення, творчих здібностей та соціально-адаптаційних навичок учнів.

Завдяки інтерактивним методам навчання досягається покращення навчального процесу в закладах фахової передвищої освіти. Метою викладання гуманітарних дисциплін в закладах фахової передвищої освіти є поліпшення структури навчання, використання інтерактивних методик, створення єдиної структурної системи гуманітарної освіти та формування нового політичного мислення, заснованого на гуманістичних принципах [7].

Вивчення гуманітарних дисциплін в закладах фахової передвищої освіти спрямоване на розвиток навичок самостійної систематичної роботи з джерелами, літературою та документами на основі науковості, історичності, об'єктивності та гуманізму. Також воно сприяє формуванню у студентів почуття патріотизму, національної гідності та об'єктивного підходу до оцінки подій та фактів, а також розвиває їхні логічні навички при викладанні фактичного матеріалу.

Інтерактивні методи навчання сприяють розкриттю пізнавальних можливостей студентів і створюють умови для розвитку їх системи цінностей. Викладач, володіючи відповідними методиками, стимулює конструктивно-критичне мислення, розвиває особистий пізнавальний потенціал студентів, а також їх комунікативні вміння і навички. Використання інтерактивних методів навчання привертає увагу студентів до навчального предмета, спонукає їх виявляти інтерес і мотивацію, а також навчає самостійного мислення і дій [6].

В порівнянні з традиційним монологічним методом передачі інформації викладачем студентам, інтерактивні методи дозволяють створити умови для самостійного осмислення студентами важливості навчальної проблеми. Це стимулює їх до власної оцінки, судження, узагальнення та рефлексії, а також до аналізу інформації на більш глибокому рівні. Традиційні методи, такі як читання підручника, лекції та опитування, часто ґрунтуються на передачі знань від викладача до студентів, що не завжди сприяє активному вивченню та засвоєнню матеріалу. З іншого боку, інтерактивні методи дозволяють

студентам бути більш активними учасниками навчального процесу і розвивати навички самостійного пошуку та опрацювання інформації.

Значимість поставленої викладачем навчальної проблеми для студентів може бути досягнута завдяки організації конструктивної педагогічної взаємодії та налагодженню позитивного спілкування. Ораторські якості та здатність викладача зацікавити слухачів грають важливу роль. Тому важливо, щоб викладач створив умови та можливості для самостійного доступу студентів до цікавої інформації, розробив завдання для самостійної, групової та колективної роботи, сприяючи полегшенню засвоєння нових знань [18].

Для успішного впровадження інтерактивних методів навчання, включаючи ретельне вивчення всього необхідного обсягу матеріалу, викладачу необхідно ретельно планувати свою роботу. Важливо використовувати методи, які зрозумілі для конкретної вікової категорії студентів та їхнього досвіду інтерактивної діяльності. Також важливо надавати завдання для передньої підготовки, включаючи читання, аналіз і вирішення самостійних підготовчих завдань. До пріоритетів інноваційного навчання включають групові та індивідуальні форми навчання, різноманітні методи подачі нового матеріалу, завдання, які дозволяють студентам засвоїти навчальний матеріал з урахуванням їхнього рівня пізнавальної активності та демонстрацію студентами своїх досягнень у засвоєнні знань.

Під час розробки уроків з використанням ігрових технологій, важливо дотримуватися ряду принципів. Мотиваційний принцип допомагає сформувати позитивну мотивацію до виховної роботи та вирішення проблемних професійних ситуацій. Орієнтаційно-ціннісний принцип сприяє створенню морально-естетичних критеріїв та орієнтацій. Цільовий принцип визначає цілі виховання та навчання, як суб'єктів виховних взаємодій. Змістовно-операційний принцип включає використання ігрових методів навчання на різних дисциплінах, а оцінний принцип надає можливість порівняти результати гри з метою її проведення [10].

У сфері інтерактивного навчання виділяються чотири основні

технології: інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання та технології обробки дискусійних питань.

Використовуючи інтерактивні методи навчання, вчителі зазнають деяких труднощів, таких як необхідність залучити всю групу студентів до участі та виділити велику кількість часу для підготовки, як студентів, так і викладачів. Деякі студенти можуть бути не налаштовані на серйозну підготовку до інтерактивних занять, а також важко створити атмосферу в групі, що сприяє співпраці, взаєморозумінню та доброзичливості. При використанні нетрадиційних форм навчання також виникають певні проблеми, такі як перевантаження студентів і викладачів, потреба в оптимальному поєднанні позааудиторної підготовки студентів під керівництвом викладача з організацією конкретних форм навчання. Деякі викладачі можуть мати «парадність» у проведенні нетрадиційних форм навчання, і виникають певні порушення цілісності педагогічного процесу під час занять [20].

Вивчення історії в рамках фахової передвищої освіти може базуватися на різних методах та підходах, які впливають на процес навчання.

Хронологічний підхід сприяє систематизації та розумінню історичних подій і процесів. Цей підхід полягає в тому, що історичний матеріал розглядається та вивчається в порядку його хронологічного розташування, відповідно до послідовності подій та їхнього розвитку у часі. Основними перевагами хронологічного підходу є можливість структурування історичних подій та процесів у послідовність, яка відображає логічний хід історії. Це сприяє створенню чіткого та послідовного зображення історичних подій, їхнього зв'язку між собою, а також розумінню впливу певних подій на наступні. У процесі вивчення історії за хронологічним підходом, студенти можуть спостерігати, як події розвивалися від епохи до епохи, як змінювалися соціокультурні та політичні реалії, і як ці зміни впливали на життя та суспільство. Такий підхід допомагає створити повний та системний образ історії, а також виробити у студентів навички аналізу та порівняння подій у

часі. Хронологічний підхід також сприяє вивченню культурного та технологічного розвитку, оскільки він включає в себе розглядання послідовності винаходів, відкриттів, технологічних революцій тощо. Однак, важливо враховувати, що хронологічний підхід може бути обмежуючим, оскільки іноді він не враховує складні та багатопланові взаємозв'язки між подіями. Тому важливо комбінувати хронологічний підхід із тематичним, аналітичним та іншими методами вивчення історії для отримання більш глибокого та всебічного розуміння минулого [28].

Тематичний підхід дозволяє аналізувати історичні події та процеси за конкретними темами або аспектами, не обмежуючись хронологічним порядком. Цей підхід спрямований на глибоке розуміння певних аспектів історії та їхнього впливу на сучасний світ [36]. Використання тематичного підходу дозволяє студентам краще розібратися у складних та багатопланових аспектах історії, які можуть бути важко зрозуміти, якщо дотримуватися лише хронологічного порядку. Студенти можуть вивчати конкретні теми, такі як соціальні революції, політичні режими, культурні рухи, технологічні інновації тощо, незалежно від того, коли ці події відбувалися в історії.

Основні переваги тематичного підходу включають:

1. Глибше розуміння теми: Студенти можуть більш детально вивчати обрану тему, досліджуючи її відомий матеріал та аналізуючи різні аспекти.
2. Порівняльний аналіз: Тематичний підхід дозволяє порівнювати події та явища в різних історичних періодах, країнах чи культурах, розкриваючи схожість та відмінності.
3. Акцент на актуальних питаннях: Вивчення історії за тематичним підходом дозволяє підкреслити актуальні аспекти минулого, які можуть мати важливий вплив на сучасний світ.
4. Гнучкість: Такий підхід дає можливість викладачам пристосовувати навчальні програми до потреб і інтересів студентів.
5. Розвиток аналітичних навичок: Вивчення історії за тематичним підходом сприяє розвитку навичок аналізу, порівняння, обговорення та

дослідження.

Проте, важливо враховувати, що тематичний підхід може бути менш хронологічно послідовним, тому студентам також важливо мати загальне уявлення про хронологію історії, щоб правильно контекстуалізувати обрану тему. Крім того, тематичний підхід може вимагати більше підготовки викладачів для структурування та навчання вибраної теми.

Порівняльний підхід є важливим методом, який передбачає аналіз та порівняння історії різних країн або регіонів. Цей метод надає студентам можливість розуміти схожість та відмінності в історичних процесах та розвитку різних культур. Використання порівняльного підходу в навчанні історії має кілька важливих аспектів. По-перше, порівняльний підхід допомагає студентам розкрити загальні закономірності та тенденції в історії. Порівнюючи різні країни або регіони, студенти можуть виявити подібні етапи розвитку, політичні або соціокультурні тенденції, що виникали у різний час і в різних місцях. Це допомагає їм розуміти, як історичні події можуть бути загальними для різних частин світу. По-друге, порівняльний підхід сприяє розвитку аналітичних навичок у студентів. Вони навчаються визначати ключові аспекти, які можуть бути порівняні, та робити висновки на основі такого порівняння. Цей аналіз допомагає студентам розуміти глибше історичні процеси та вплив на них різних факторів. По-третє, порівняльний підхід розширює світогляд студентів. Вони мають можливість досліджувати історію та культуру різних країн, що розширює їхнє розуміння різноманітності та багатшаровості світу. Цей підхід сприяє розвитку міжкультурної компетентності та толерантності. Порівняльний підхід також дає можливість вивчати історію на більш глибокому рівні, дозволяючи студентам бачити ширший контекст історичних подій та розуміти їхні наслідки для сучасності. Крім того, він підкреслює важливість розуміння історії і відкриває шлях до подальших досліджень у цій області. Таким чином, порівняльний підхід в навчанні історії є важливим і корисним методом, який сприяє глибокому

розумінню історичних процесів та розвитку культур [41].

Історіографічний підхід в навчанні історії є важливою стратегією, що передбачає глибокий аналіз історіографії, або історичної літератури, яку створили інші вчені, щоб розкрити різні тлумачення та підходи до історичних подій і явищ. Цей підхід є важливим елементом вивчення історії, оскільки він допомагає студентам поглибити своє розуміння історичних подій і розвинути аналітичні навички. Основна мета історіографічного підходу - навчити студентів розуміти, як історичні факти і події можуть бути різною чинною тлумачені та розглядатися в різних контекстах. Це допомагає студентам розвивати критичне мислення і осмислювати історію як складний і багатогранний предмет. Під час застосування історіографічного підходу викладачі можуть використовувати різні джерела, які містять аналізи історичних подій від різних авторів. Студенти досліджують різні точки зору, порівнюють різні інтерпретації та аргументи і намагаються розібратися в тому, як історичні факти можуть бути сприйняті по-різному. Цей підхід також сприяє розвитку навичок пошуку та аналізу історичної літератури, допомагає студентам стати більш компетентними в пошуку та оцінці джерел. Вивчення історіографії допомагає студентам розібратися в тому, як історичні наративи можуть бути використані для підтримки різних агенд і точок зору. Історіографічний підхід в навчанні історії розширює знання студентів і допомагає їм краще розуміти складність історичного аналізу та інтерпретації. Він підтримує створення критично мислячих істориків, які можуть аналізувати та розуміти різні точки зору та перспективи вивчення історії [45].

Інтердисциплінарний підхід є однією з найефективніших стратегій навчання, оскільки він спрямований на поєднання історичних знань з іншими галузями знань, такими як соціологія, політологія, економіка та багато інших. Цей підхід дозволяє студентам отримати глибше та більш комплексне розуміння історичних подій та їхнього впливу на сучасне суспільство. Поєднання історії з іншими дисциплінами допомагає створити більш повний контекст для вивчення історичних явищ. Наприклад, шляхом поєднання історії

з соціологією, студенти можуть досліджувати, як суспільні структури та соціокультурні та політичні фактори впливали на події минулого та створювали передумови для історичних змін. Політологія допомагає студентам розуміти роль політичних систем та лідерів у визначенні ходу історії, тоді як економіка дозволяє вивчити вплив економічних процесів на історичні події та розвиток суспільства. Інтердисциплінарний підхід розширює горизонти студентів і допомагає їм бачити взаємозв'язки між різними аспектами історії та інших наукових галузей. Він також підтримує розвиток аналітичних та критичних навичок, оскільки студенти навчаються аналізувати інформацію з різних джерел та враховувати різні перспективи та точки зору. Цей підхід особливо важливий у сучасному світі, де проблеми та виклики стають все більш складними і багатогранними. Студенти, які вивчають історію як частину інтердисциплінарного підходу, розвивають навички, необхідні для аналізу та розв'язання сучасних проблем та для участі в складних дискусіях [47]. Вибір підходу до вивчення історії може впливати на зміст та методику навчання. Комбінування різних підходів може збагатити навчальний процес і допомогти студентам краще розуміти історію та її значення.

1.3 Роль історичної свідомості в процесі навчання історії

У сфері духовного виробництва спостерігається зародження, розвиток і вигасання різних духовних відносин. Немає жодних підстав обмежувати всю цю різноманітність лише політичними, юридичними, світоглядними та моральними аспектами, при цьому суб'єктами цих відносин, зазвичай, є колективи або спільноти. Окрім зазначених аспектів, важливими є історичні відносини, які формуються та аналізуються завдяки історичній свідомості та зафіксовуються історичною пам'яттю. Як Г.-Г.Гадамер підкреслював: «Історична свідомість володіє знанням про особливість іншого, про те, що відбувається в його унікальності, так само, як розуміння «Ти» знає це «Ти» як особу. В минулому, як в унікальному, вона шукає не окремих прикладів

загальних закономірностей, а історично неповторного. Але, прагнучи до повної незалежності від своїх власних обмежень, історична свідомість стає жертвою діалектичної ілюзії, бо насправді вона прагне стати своєрідним господарем минулого. Тут немає місця для спекулятивних претензій з боку філософії світової історії – це може слугувати своєрідним показником для історичної науки, яка розвивається на шляху свого досвіду, як сталося з Дільтеєм» [48].

Той, хто покладається на об'єктивність своїх методів та заперечує свої власні історичні обмеження, робить помилку, вважаючи себе вільним від впливу певних поглядів; такі погляди впливають на нього без його контролю, схоже на «приховану силу» (*vis a tergo*). Той, хто не бажає розглядати судження, що впливають на нього, не здатен правильно розуміти те, що йому виявляється в контексті цих суджень [42].

У межах історичної свідомості розвиваються і набувають подальшого розвитку як звичайне розуміння історичних процесів, так і наукова історія, разом із своїми когнітивними завданнями, методами та підходами, а також загальною логікою історичних досліджень. У контексті існуючих форм суспільної свідомості саме історична свідомість допомагає розкрити всю різноманітність форм, які виникають спонтанно або створюються науково, в яких суспільство сприймає, відтворює і оцінює свою минулу діяльність та рух у часі [4]. З цього приводу слід зазначити, що як для суспільства загалом, так і для історичної свідомості характерні динамізм, постійна змінність і самоорганізація в процесі розвитку історичних подій. Таким чином, структурування історичної свідомості триває й донині, включаючи історичні знання, розуміння та ставлення людей до історичного минулого. Важливо підкреслити, що свідомість постійно еволюціонує і має свої унікальні аспекти. Перша характеристика історичної свідомості, запропонована В. Воловиком, полягає в тому, що вона є неот'ємною частиною усіх форм суспільної свідомості. Дослідження будь-якої форми суспільної свідомості обов'язково включає в себе вивчення історичної свідомості. Навіть аналіз філософської

свідомості стає неможливим без розгляду історичної свідомості, оскільки виникнення філософії пов'язане з роздумами людей про природу, суспільство та себе. Філософія розглядає питання про походження світу, який оточує людину, і надає відповіді на ці питання (навіть якщо спочатку ці відповіді мали форму міфу). Це спричинило інтерес до минулого, оскільки люди, розуміючи важливість минулого, передавали з покоління в покоління накопичені знання та досвід. Так виникла історична свідомість, яка дозволяє розуміти місце людини в історичному процесі. Однак ця характеристика стала активною разом із розвитком філософської свідомості [46].

Друга особливість історичної свідомості полягає в тому, що вона є відображенням діяльності людей, яка відбувалася в минулому і виразилася в конкретних результатах. Ці результати існують об'єктивно в сучасному світі для кожного покоління і впливають на матеріальний та духовний аспекти їхнього життя. Таким чином, історична свідомість включає в себе не лише уявлення, але й відчуття та сприйняття як образи речей, об'єктів та явищ, які безпосередньо впливають на людей.

Третя особливість історичної свідомості полягає в тому, що вона включає в себе уявлення про минулі соціальні потреби, цілі, ідеали та цінності, які можуть відрізнятися від соціальних потреб, цілей, ідеалів поколінь, що живуть в сучасному часі. Ця різниця зростає з розвитком історичного процесу і може призводити до конфлікту поколінь [51].

Четвертою характеристикою історичної свідомості є її здатність відтворювати минуле і постійно переосмислювати його з сучасної перспективи. Ця особливість не завжди сприяє удосконаленню образів та уявлень, що складають структуру історичної свідомості, стосується предметів, і в першу чергу – подій історичного минулого. Наприклад, це може бути виявлено в спробах повторних "переписувань" історії нації для революційних чи класових метою, або відповідно до інтересів олігархічних груп, що прийшли до влади. Історична свідомість є загальним уявленням про людину і суспільство в їх спільному розвитку на конкретних історичних етапах. Вона

відтворює знання, які спільнота зберегла про своє походження, основні події, життя та внесок видатних особистостей, і ці знання є необхідними духовними цінностями для конкретної громади.

Таким чином, у духовному світі сучасної студентської молоді історична свідомість представлена сукупністю ідей, поглядів, відчуттів, уявлень, бажань, настроїв тощо, що дозволяють розглядати і оцінювати минуле у всій його різноманітності. Історична свідомість охоплює події різної важливості та значення, включаючи як систематизовану інформацію (основним чином завдяки системі освіти), так і різноманітну та неструктуровану інформацію (через засоби масової інформації та художню літературу). Орієнтація в історичній свідомості визначається особистими інтересами кожної особистості. Важливу роль у розвитку історичної свідомості відіграють випадкові інформаційні впливи, які часто відображають культурний контекст суспільства навколо і в певній мірі враховують традиції, звичаї нації, країни або держави [55].

Отже, в складній структурі духовного світу сучасної студентської молоді, до якого належить історична свідомість, остання виявляється дуже складною та різноманітною. Незважаючи на це, видатний німецький філософ К. Ясперс провів досить глибокий аналіз сучасної історичної свідомості. Згідно з його переконанням, основними характеристиками цього унікального явища сьогодення є:

1. Критичне вивчення історії.
2. Використання різних та точних методів дослідження.
3. Розуміння нескінченного переплетення причинно-наслідкових зв'язків.
4. Уявлення про історію як незавершений процес, який розвивається, з урахуванням сучасності.
5. Прагнення до перегляду всіх великих картин історії для створення комплексної історичної картини світу.
6. Подолання суто естетичного ставлення до історії.
7. Орієнтація на єдність людства, яка стала більш глибокою і

конкретною, ніж коли-небудь.

8. Розуміння нерозривності історії та сучасності.

Для кращого розуміння ролі історичної свідомості в структурі духовного світу сучасної студентської молоді необхідно розглядати її в різних аспектах та взаємозв'язках з іншими формами суспільної свідомості. Історичну свідомість слід аналізувати не лише як частину загального духовного життя суспільства, але й як важливий елемент духовного світу кожної окремої особистості, враховуючи її почуття, емоції, волю, розум, переконання, пам'ять та інші аспекти.

У контексті структуризації історичної свідомості можна виділити два основні сегменти: історичні знання та історичне пізнання. Склад історичних знань включає уявлення та погляди на минуле, події, що вже відбулися, і пізнавальну діяльність, що призвела до набуття знань.

Початкові стадії формування історичної свідомості охоплюють процес пізнання суспільства і відбуваються спонтанно. Цей процес призводить до створення синкретичних знань про історію світу. На цій стадії формулюються уявлення про зміну та сталість, циклічність та періодичність подій минулого. Проте на даному етапі ще не усвідомлюється хронологія минулого, послідовність подій та їх причинно-наслідковий зв'язок. Крім того, відсутні автори знань і прагнення до їхньої достовірності. Основними характеристиками цього спонтанного етапу розвитку історичної свідомості є відсутність спеціальних текстів, спрямованих на опис або обговорення послідовності подій минулого, відсутність чіткої хронології та розуміння причинової залежності подій. Проте на цьому етапі вже виникає інтерес до минулого через виділення стандартів поведінки, моральних норм, прикладів мудрих рішень та патернів, які варто наслідувати [58].

З іншого боку, природний розвиток історичної свідомості веде до переходу до «свідомої» фази розвитку, яка включає наукове історичне пізнання. Цей процес представляє собою раціонально організовану діяльність та включає в себе накопичення досвіду і вивчення фактів, які стосуються

давніх подій і процесів. Однак важливо підкреслити, що наукове історичне пізнання не виключає безперервного стихійного процесу відображення минулого у свідомості суспільства, як накопичення досвіду і вивчення фактів історичної науки про давні події та процеси. Сучасний розвиток історичної свідомості суспільства і студентської молоді, зокрема, стає результатом впливу подій сучасності і зусиль педагогів середньої і вищої освіти, які старанно передають новому поколінню елементи історичних знань, що сприяють формуванню цілісної картини розуміння розвиваючогося світу. Однією з функцій цієї підсистеми в історичній свідомості суспільства і студентської молоді є передача знань через предметне вивчення розділів історичної науки, таких як всесвітня історія, історія України та інші. Тобто, цей процес відбувається через організований, а не випадковий спосіб [59].

Існують два підходи до класифікації рівнів історичної свідомості в структурі духовного світу сучасної студентської молоді. Перший підхід розподіляє рівні історичної свідомості за рівнями наукового знання - теоретичним та емпіричним. Теоретичний рівень історичного наукового знання, такий як філософія історії, виявляється в усвідомленні загальних закономірностей історичного процесу загалом. Емпіричний рівень охоплює основний потік історичних знань і представляє реальні події в історії людства через конкретні описи і узагальнення, які часто відомі як «історіографія».

Другий підхід - традиційний, який групує рівні історичної свідомості з урахуванням формування уявлення про минуле: 1) позаосвітній (побутовий), пов'язаний з індивідуальним досвідом і соціальним оточенням кожної особи; 2) освітній, що формується через певну систему поглядів на минуле; 3) науковий, заснований на теоретичному розумінні історичного процесу. На кожному рівні історична свідомість базується на певному обсязі історичних знань, і наукові історичні знання грають більшу роль у більш вищих рівнях історичної свідомості.

Розуміння місця і значення історичної свідомості в структурі духовного світу сучасної студентської молоді ускладнюється тим, що об'єктом аналізу є

не якісні характеристики окремих елементів різних сфер суспільства, а лише один аспект, який відзначається у всіх соціальних явищах - їх розвиток у часі. Зміни в минулому, теперішньому та майбутньому в історичній свідомості фіксуються як зміни у часі, хронологічна послідовність і часовий аспект. Діяльність історика-дослідника полягає в опосередкованому створенні опису об'єкта, який вже не існує, але пройшов процес трансформації в часі перед його вивченням, за допомогою побічної інформації (тексти, свідчення тощо) [50].

Однак, незважаючи на важкість дослідження об'єктів історії, структуризація історичної свідомості надає можливість краще розуміти взаємозв'язок між її складовими та компонентами духовного світу сучасної студентської молоді. При вивченні проблем формування духовного світу особистості під час навчання та виховання, набуттям власного досвіду та освоєнням соціальних ролей виникають питання, пов'язані з роллю історичної свідомості в процесі соціалізації особистості. Соціалізація забезпечує спадкоємність суспільного життя, дозволяючи індивідууму освоїти досягнення конкретної культури. Водночас, вона є процесом залучення індивіда до системи суспільних зв'язків і відносин. Успішність соціалізації залежить від активності індивіда у суспільних справах. Можна стверджувати, що соціалізація не лише сприяє розвитку особистих рис молодій людині, але також включає індивіда до системи суспільних зв'язків і залежностей. Процес формування людської особистості має історичні корені, оскільки він призводить до створення історично-конкретної особистості певного суспільства, і також зворотний вплив - характеристики особистості впливають на існуюче суспільне життя.

Міжнародна комісія з освіти для XXI століття, яка діє в рамках ЮНЕСКО, провела ряд міжнародних конференцій в 1990-х роках, після чого в 1997 році була опублікована спеціальна доповідь «Освіта: прихований скарб», в якій визначалися загальні перспективи розвитку освіти у майбутньому. Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор виділив важливість питань, пов'язаних із збереженням соціальних та моральних норм в історичному

контексті. Він вважав, що освіта повинна базуватися на національній ідеї, берегти національну самосвідомість та сприяти стабільності систем освіти, захищаючи їх від небажаних запозичень та падінь в епігонство.

Україна 25 червня 2009 року прийняла основні принципи національного виховання студентської молоді Міністерством освіти і науки України. В цій концепції було зазначено, що національне виховання представляє собою систему переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, яка була сформована українським народом протягом багатьох століть. Її метою є формування світогляду та ціннісних орієнтирів для молоді. Національна ідея є засобом об'єднання та консолідації суспільства, а також сприяє активному становленню молоді особистості та її розвитку [43].

Національне виховання має зацікавленість у формуванні особистості як громадянина України, незалежно від її етнічного, соціального походження чи віросповідання. Воно передбачає створення спільноти самодостатніх осіб, які є об'єднаними загальнонаціональною ідеєю та цінностями і захищають свої цінності та свободи. Національне виховання повинно виступати як основа для формування світогляду молоді людини, на якому ґрунтуються її професійні знання та відповідальність [52].

Основні принципи національного виховання студентської молоді включають в себе такі аспекти:

1. Демократичність: визнання права кожного на свободу виявлення творчої індивідуальності, відхід від авторитарних методів виховання.
2. Гуманізація: створення умов для особистісної самореалізації, розвитку людяності, щирості, доброзичливості та милосердя.
3. Єдність навчальної та виховної діяльності: консолідація студентів та науково-педагогічних працівників у єдину академічну спільноту на основі загальних моральних цінностей та ідей.
4. Послідовність, системність та наскрізність: впровадження виховних аспектів у всі форми освітнього процесу, поєднання виховання з життям та

працею.

5. Диференціація та індивідуалізація виховного процесу: врахування різних аспектів розвитку студентів, стимулювання їх активності та розкриття творчої індивідуальності.

6. Єдність теорії та практики: перетворення набутих студентами знань, навичок і умінь у практичні дії, включаючи самоврядну та громадську активність.

7. Природовідповідність: врахування багатогранної та цілісної природи людини, її різних аспектів розвитку.

8. Пріоритет правової свідомості: виховання поваги до конституційних прав і свобод людини.

Ці принципи спрямовані на створення ефективної системи національного виховання студентської молоді в Україні.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Методи та форми навчання історії в закладах фахової передвищої освіти

Одна з визначальних фігур в галузі усної історії в незалежній Україні, Г. Грінченко, розробила методичні рекомендації для студентів і аспірантів щодо організації та проведення усно-історичних досліджень. Голова української асоціації усної історії надала науковцям лаконічні та доступні поради стосовно підготовки, організації та проведення інтерв'ю, а також важливі правила транскрибування інтерв'ю. Авторка висловила переконання, що біографічне і проблемне інтерв'ю повинні містити два обов'язкових етапи, а саме, біографічну розповідь респондента і наративні запитання. За словами авторки, при проведенні вільного наративного інтерв'ю існують два основних принципи, яких мають дотримуватися дослідники: сприяти позитивному ставленню до інтерв'юованої особи та не втручатися у її біографічну розповідь [53].

Г. Грінченко також виділяє основні види наративних запитань, які слід використовувати на другому етапі інтерв'ю, включаючи запитання-уточнення, запитання-розширення, запитання-персоналізацію, запитання-деталізацію та сценарні запитання. Вона докладно проаналізувала теоретичні та методологічні основи дослідження біографічних інтерв'ю, розроблені іноземними вченими Ф. Шутце та Ф. Розенталь. Г. Грінченко, ґрунтуючись на роботі іноземних науковців, дійшла висновку, що при аналізі та інтерпретації автобіографічних наративних інтерв'ю слід акцентувати увагу на методах, які розглядають інтерв'ю як інструмент конструювання змісту, надання значення власному досвіду, інтерпретації та презентації оповідань оповідача [1].

Слід зазначити, що Г. Грінченко зробила важливий внесок у галузь,

перекладаючи роботи Г. Розенталя, в яких містяться цінні методичні поради з проведення біографічних інтерв'ю. У 2021 році під редакцією Г. Грінченко та інших членів Української асоціації усної історії був виданий збірник наукових праць, присвячений методології та методики усно-історичних досліджень, їх академічній та культурно-освітній практиці. Ця ініціатива свідчить про постійний розвиток та популярність усної історії в Україні та важливість методичної підтримки для науковців і студентів, які займаються цією галуззю.

О. Кісь також зробила висновок, використовуючи досвід закордонних колег, що головним завданням усної історії є розроблення методів, які стимулюватимуть людину висловити те, що не виражено словами. Основною метою усної історії, за її словами, не є пряма реконструкція історичних подій на основі свідчень свідків подій і встановлення історичної правди. Головним інструментом усної історії є автобіографічне інтерв'ю, яке відображає індивідуальне бачення оповідачем пережитих подій, їхнє значення для нього, а також сприяє розумінню причин та мотивації певних дій, цінностей, особистих переконань, бажань і прагнень, страхів, усталених моделей поведінки і навіть прихованих речей та думок конкретної особи, а також певного соціуму [59].

За словами дослідниці, інтерв'юер, як представник науково-суспільної інституції, має мінімально впливати на оповідача, але одночасно повинен вміти налагодити контакт, створити атмосферу відкритості та конфіденційності (при цьому інформант повинен знати, кому саме адресована його розповідь). О. Кісь зауважує, що головним завданням інтерв'юера є «допомогти особі розкритися».

Найбільш популярними серед освітян є методичні рекомендації стосовно застосування методу усної історії в шкільній практиці, розроблені Ю. Волошиним та Л. Лебдушкою. Вони провели масштабні семінари-тренінги, щоб популяризувати метод усної історії серед учнів, студентів, вчителів та викладачів у багатьох навчальних закладах України в рамках реалізації міжнародного проєкту «відкрита школа». Автори цих методичних

рекомендацій підкреслили важливість використання методу усної історії для розвитку критичного мислення серед школярів та формування ключових та професійних навичок.

Використання методу усної історії в освітньому процесі, як стверджують дослідники, сприяє створенню позитивної мотивації серед учнів щодо вивчення нових, позапрограмових аспектів сучасної історії та історії певного регіону. Використання усної історії також сприяє реалізації міжпредметних зв'язків та застосуванню нових форм навчання позаурочний час [40].

У роботі зазначається, що основною ідеєю проектів усної історії є представлення учнівству «нового погляду на історію, відмінного від офіційних схем, які створюються професійними істориками». Такі проекти спрямовані на формування уявлення про індивідуальну пам'ять близького оточення та родини. Дослідники також вказують на можливі труднощі, з якими можуть стикатися школярі під час самостійної роботи над біографічним інтерв'ю, включаючи питання, пов'язані з віком та особою оповідача, їхнім бажанням оцінити життєві ситуації з позицій сьогодення, комунікативними та лінгвістичними проблемами.

Т. Пастушенко характеризує основні підходи до розвитку усної історії як наукового напрямку та методичні засади використання усно-історичних досліджень в освітньому процесі. Вона вказує на міждисциплінарний характер усно-історичних досліджень та використання інтерв'ю як основного методу. При цьому наголошується, що однією з ключових проблем усно-історичних досліджень є інтерпретація інтерв'ю та використання результатів аналізу інтерв'ю у наукових дослідженнях.

І. Коляда вказує на актуальність використання усної історії в краєзнавчих дослідженнях та формуванні науково-дослідницьких компетентностей серед учнівства. Він також визначає проблеми та недоліки учнівських досліджень, пов'язаних із використанням методу усної історії, і надає поради щодо подолання цих труднощів.

Т. Нагайко розробив методичні рекомендації для студентів історичних

факультетів щодо використання методів усної історії і описав досягнення у цій галузі, здобуті завдяки спільним зусиллям так званих непрофесіоналів, таких як краєзнавці, громадські діячі та учні шкіл. У роботі також зазначається, що у одній з шкіл у Переяславі-Хмельницькому такі дослідження проводилися в рамках краєзнавчого гуртка та реалізації чесько-українського проекту з усної історії. Нагайко наголошує, що учнівські дослідження у галузі усної історії можуть стати підґрунтям для подальших академічних досліджень.

Львівські вчені з Центру усної історії, такі як Г. Боднар, В. Качмар і О. Лукачук, розробили програми поглиблених інтерв'ю для студентів-істориків Львівського університету, які охоплюють різні аспекти сучасної історії, історії повсякдення радянської доби, життя трудових емігрантів на початку ХХІ століття, військових подій в Афганістані, антитерористичних операцій на сході України та інші. Вони зауважують, що їхні програми інтерв'ювання спрямовані на підтримку респондентів у створенні вільних наративів. Важливим є підкреслення вченими важливості інтерпретації слів респондентів під час інтерв'ю, використовуючи техніку перефразування їхніх слів. Вони також зауважують, що інтерв'юер повинен приділяти увагу не лише тому, «що» розповідають респонденти, але й «як» вони це роблять, враховуючи їхні емоції та переживання [22].

Деякі науковці діляться своїм досвідом і досягненнями в застосуванні усно-історичних досліджень в культурно-освітніх закладах і установах. Наприклад, С. Проскурова відзначає високий дослідницький потенціал методу усної історії під час етнографічної практики студентів. Л. Синявська та О. Мазур наводять фрагменти інтерв'ю з остарбайтерами та обговорюють особливості використання методу усної історії у шкільній практиці, включаючи проблеми та переваги цього підходу.

Ю. Сало відзначила, що учні запорізьких шкіл брали активну участь у реалізації усно-історичних проєктів, які стосувалися подій Євромайдану та російсько-української війни. У період 2019–2020 років, місцевий Центр туризму та краєзнавства організував етнографічні експедиції, під час яких

учні записували інтерв'ю та навчалися оформлювати супровідну документацію.

Н. Отріщенко правильно вказала на важливість чіткого розрізнення термінів, таких як "оповідач", "респондент", "інформант" та "учасник дослідження". Вона наголосила на необхідності обов'язкового аналізу, інтерпретації та презентації результатів усно-історичних досліджень.

Основуючись на методичних рекомендаціях Н. Отріщенко, О. Ярощук розробила свої власні дидактичні поради щодо підготовки та проведення інтерв'ю. І. Нерода рекомендує, щоб при проведенні відеоінтерв'ю з літніми людьми, для створення сприятливої атмосфери, використовували родичів та показували зразки раніше проведених інтерв'ю з іншими людьми. О. Горчакова підкреслює, що усно-історичні дослідження допомагають учням формувати історичну пам'ять, зберігати свідчення пересічних людей та розуміти цінність досвіду людей старшого покоління.

Отже, цей огляд історіографії підкреслює важливість та перспективність усно-історичних досліджень в навчальних практиках середньої та вищої освіти. Подані методичні рекомендації науковців є корисними для педагогів та студентів. Навчання історії в фахових закладах передвищої освіти може бути організоване різними методами та формами, залежно від конкретних цілей програми навчання та педагогічних підходів.

Навчання історії в закладах фахової передвищої освіти вимагає ретельного розгляду різних методів та форм, оскільки історія являє собою важливий компонент гуманітарної освіти, і студенти повинні навчатися розуміти та аналізувати історичні події та процеси. Лекції використовуються для передачі основних теоретичних знань з історії. Це традиційний метод, який може бути ефективним для введення студентів у загальний контекст історичного розвитку. Лекції допомагають студентам отримати загальний огляд історичних подій та процесів, а також надають можливість викладачам пояснити складні концепції та теорії. Цей метод особливо корисний для великих груп студентів, де інші методи можуть бути менш ефективними з

огляду на обмежений час та ресурси [33].

Однак лекції також можуть бути недостатньо взаємодією та активним залученням студентів. Тому важливо використовувати їх у поєднанні з іншими методами, які сприяють більш активному і глибокому розумінню історії. Наприклад, після лекцій можуть проводитися обговорення, семінари, аналіз первинних джерел або проекти, які дозволяють студентам застосовувати отримані знання на практиці і розвивати критичне мислення. Загалом, використання лекцій у поєднанні з іншими методами та формами навчання дозволяє студентам отримати більш комплексне та глибоке розуміння історії та розвивати різноманітні навички, необхідні для аналізу та інтерпретації історичних подій.

Семінари є важливою формою навчання історії в фахових закладах передвищої освіти, оскільки вони дозволяють активно залучити студентів до обговорення та аналізу історичних подій. Ця методика навчання створює можливість для глибшого розуміння історичних процесів та подій, а також для розвитку критичного мислення та аналітичних навичок. Під час семінарських занять, студенти зазвичай працюють в невеликих групах, де можуть обговорювати конкретні проблемні питання або теми, пов'язані з історією. Вони взаємодіють один з одним та з викладачем, обмінюючись думками, аргументами та перспективами. Це стимулює активну участь студентів та розвиває їхню спроможність сприймати різні точки зору. Семінари допомагають студентам розвивати аналітичні навички, оскільки вони змушені досліджувати історичні джерела, проводити аналіз та формулювати обґрунтовані висновки. Цей процес навчання сприяє розвитку критичного мислення, спроможності аналізувати докази та відстоювати свої позиції. Окрім того, семінари можуть сприяти розвитку навичок комунікації, обговорення та спільної роботи в групах. Це важливо, оскільки історична наука часто вимагає співпраці та дискусій між дослідниками та експертами. Семінари також дозволяють студентам долучитися до досліджень історичних питань та подій, створюючи можливість для самостійного аналізу і досліджень. Вони можуть

працювати над проектами, що вимагають вивчення первинних джерел, складання доповідей, ведення обговорень або навіть публікації статей. Загалом, семінари є важливим інструментом навчання історії в фахових закладах передвищої освіти, оскільки вони сприяють активному залученню студентів, розвитку аналітичних та критичних навичок, а також сприяють формуванню різних аспектів глибокого розуміння історичних процесів та подій.

Практичні заняття є однією з ефективних форм навчання історії в закладах фахової передвищої освіти. Вони надають студентам можливість застосовувати теоретичні знання до практичних завдань та розвивати різноманітні навички, включаючи дослідницькі та аналітичні. Практичні заняття часто включають в себе аналіз первинних джерел, таких як листи, документи, архівні матеріали, фотографії, картки, тощо. Студентам доручається вивчати ці джерела та висновки з них і робити власні висновки. Це сприяє розвитку навичок історичного аналізу та розуміння того, як історичні факти фіксуються та інтерпретуються. Складання есе на історичну тему є важливим елементом практичних занять. Це вимагає від студентів глибокого дослідження теми, обґрунтованих аргументів та логічного структурування інформації. Написання есе сприяє розвитку навичок аналітики та здатності висловлювати думки на письмі. Практичні заняття можуть включати роботу над історичними проектами, такими як дослідницькі роботи, презентації або створення виставок. Це дозволяє студентам застосовувати знання на практиці та розвивати навички організації та комунікації. Під час практичних занять студенти можуть займатися дослідженнями історичних питань або подій. Вони мають змогу збирати та аналізувати інформацію, проводити спостереження та створювати звіти про свої дослідження. Цей процес сприяє розвитку дослідницьких навичок та збільшує розуміння історичних явищ. Практичні заняття в історії сприяють більш глибокому та практичному розумінню історичних процесів та подій. Вони дозволяють студентам навчатися не лише з книг та лекцій, але й через особистий досвід та

активну участь у розв'язанні історичних завдань. Це підвищує мотивацію та зацікавленість студентів у вивченні історії та підготовці до подальших досліджень у цій галузі.

Організація конференцій та дебатів є важливим елементом навчання історії в фахових закладах передвищої освіти, оскільки ця форма навчання не лише дозволяє студентам глибше розуміти історичні питання, але й розвиває їхні навички публічного виступу та аргументації. Конференції та дебати надають студентам можливість досліджувати конкретні історичні теми, готувати виступи та аргументи на основі наукових даних та джерел. Вони стають експертами в обраній темі, аналізують різні точки зору та розробляють свої власні думки та позиції. Цей процес активно залучає студентів до історичного дослідження та аналізу [66]. Під час конференцій студенти представляють свої дослідження та висновки перед аудиторією, що може складатися з однокурсників, викладачів, або інших учасників конференції. Це вимагає від студентів навичок публічного виступу, здатності чітко та переконливо висловлювати свої ідеї та аргументи. Практика публічних виступів підвищує навички комунікації та робить студентів більш впевненими в собі. Дебати, зі свого боку, створюють можливість для студентів обговорювати історичні питання через контраверсії та протистояння аргументів. Вони вчать аргументувати свої позиції, аналізувати альтернативні точки зору та розвивати навички критичного мислення. Дебати стимулюють інтелектуальний розвиток студентів, оскільки вони мають застосовувати логіку та факти для підтримки своїх позицій. Поза тим, конференції та дебати також сприяють взаємодії між студентами та викладачами, створюють можливості для обговорення актуальних історичних питань та розвивають спроможність до аргументації та висловлювання думок на громадських заходах. Вони також можуть слугувати засобом виявлення нових інтересів і напрямків в історичному дослідженні для студентів, що може бути важливим для подальшого вибору тем дипломних робіт та досліджень.

Отже, конференції та дебати є важливими інструментами навчання

історії, оскільки вони сприяють глибшому розумінню історичних питань, розвитку навичок публічного виступу та аргументації, а також стимулюють активну взаємодію між студентами та викладачами в процесі навчання.

Використання мультимедійних засобів в навчанні історії в сучасних фахових закладах передвищої освіти є дуже важливим аспектом, оскільки ця методика навчання може зробити процес навчання більш цікавим та доступним для студентів. Мультимедійні ресурси дозволяють наочно представити історичні події, теми та концепції, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу [51]. Використання відеоуроків дає можливість студентам переглядати документальні фільми, історичні реконструкції, інтерв'ю з істориками та свідками подій. Це допомагає створити візуальне уявлення про історичні події та подати їх у контексті. Викладачі можуть створювати історичні презентації, які містять зображення, графіку, таблиці та текстовий матеріал. Ці слайди можуть бути використані для пояснення важливих тем та подій в історії. Прослуховування аудіозаписів, таких як звуки битв, мовні записи або інтерв'ю зі свідками історичних подій, може створити емоційне поглиблене враження від навчального матеріалу та допомогти студентам краще зрозуміти конкретні аспекти історії. Використання інтерактивних мультимедійних ресурсів, таких як віртуальні музеї, історичні ігри або відеосимуляції, може зробити навчання історії більш захоплюючим і включаючим для студентів. Вони можуть активно взаємодіяти з матеріалом та вирішувати історичні завдання. В останні роки віртуальна реальність стала популярним інструментом для навчання історії. Вона дозволяє створити історичні віртуальні подорожі, де студенти можуть переживати історичні події та періоди, ніби вони там присутні. Це робить навчання набагато більш захопливим та емоційно насиченим. Використання мультимедійних ресурсів у навчанні історії дозволяє створити більш різноманітне та ефективне навчальне середовище. Воно враховує різноманітні способи сприйняття інформації студентами та надає можливість краще залучити їх до процесу навчання. Мультимедійні ресурси можуть створити ефективну платформу для навчання,

розвитку історичних знань та використання сучасних технологій для покращення навчального процесу.

Проекти та практичні дії в навчанні історії виконують важливу роль у підвищенні ефективності та цікавості навчального процесу. Ці методи дозволяють студентам отримати практичний досвід та співпрацювати з реальними історичними об'єктами та матеріалами. Вивчення історії може бути поєднане з археологічними дослідженнями та розкопками. Студенти можуть брати участь у розкопках, вивчати артефакти та аналізувати їхню історичну цінність. Це дозволяє їм поглибити знання про конкретні історичні періоди та культури. Студенти можуть брати участь у створенні музейних виставок, розробці експозицій та організації історичних заходів. Цей підхід дозволяє їм досліджувати конкретні теми, створювати власні історичні наративи та вивчати методику музеєвідвідувань. Студенти можуть отримувати практичний досвід, працюючи на стажуванні в архівах, бібліотеках, музеях, археологічних дослідженнях або історичних організаціях. Це дозволяє їм познайомитися з реальними аспектами історичної роботи та набути практичних навичок. Студенти можуть займатися дослідженням конкретних історичних питань та розвивати свої дослідницькі навички. Вони можуть створювати дослідницькі проекти, які включають вивчення первинних джерел, аналіз інформації та публікацію результатів. Проекти та практики дозволяють студентам працювати з історичними первинними джерелами, такими як документи, листи, архівні матеріали, фотографії та інше. Це надає їм можливість вивчати історію з першоджерел та розвивати навички історичного аналізу. Участь у проектах та практиках сприяє розвитку критичного мислення студентів. Вони навчаються аналізувати інформацію, перевіряти джерела та формулювати аргументовані висновки [63].

Використання проектів та практик у навчанні історії допомагає створити зв'язок між теорією та практикою, підвищити інтерес студентів до історії та розвинути їхні навички дослідницької роботи. Ці методи навчання надають можливість студентам активно взаємодіяти з історичними об'єктами та

матеріалами, роблять процес навчання більш практичним та захоплюючим, а також готують їх до подальших кар'єрних можливостей в галузі історії та дослідницької роботи.

Застосування інтерактивних методів в навчанні історії є надзвичайно важливим елементом сучасної освіти. Ці методи дозволяють студентам активно взаємодіяти з матеріалом та занурюватися в історичний контекст, що робить навчання більш захоплюючим та практичним. Використання історичних ігор, які можуть бути симуляціями подій чи рольовими іграми, дозволяє студентам самостійно досліджувати історичні події, взаємодіяти з історичними персонажами та приймати рішення, які мають історичні наслідки. Участь у рольових грах, де студенти приймають на себе ролі історичних постатей або героїв, дозволяє їм відчувати себе частиною історичного періоду. Вони можуть реалістично відтворювати ситуації та події, а також досліджувати різні точки зору. Імітаційні вправи, такі як моделювання історичних подій або обговорення складних ситуацій, дають студентам можливість розвивати навички прийняття рішень, аналізу та комунікації в історичному контексті. Використання групових проектів дозволяє студентам спільно працювати над історичними завданнями, обговорювати теми та розвивати навички спільної роботи. Це також сприяє розвитку навичок комунікації та обговорення. За допомогою сучасних технологій, студенти можуть взаємодіяти з історичними матеріалами та віртуальними реконструкціями історичних подій. Віртуальна реальність та онлайн-симуляції можуть забезпечити можливість пережити історичні події безпосередньо. Використання спеціальних засобів інтерактивного навчання, таких як інтерактивні дошки, онлайн-курси, веб-семінари та інші технологічні ресурси, дозволяє створити взаємодію та залучити студентів до навчання в онлайн-середовищі [65].

Застосування інтерактивних методів у навчанні історії стимулює активну участь студентів, дозволяє їм досліджувати історію через власний досвід та відчувати історичну важливість. Ці методи роблять навчання цікавішим, сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та

навичок спільної роботи. Вони також дозволяють створити глибше розуміння історичних подій та понять, що стає важливим фактором у підготовці студентів до подальших досліджень та кар'єри в галузі історії.

Використання онлайн-ресурсів у навчанні історії в сучасних фахових закладах передвищої освіти відкриває безмежні можливості для студентів та викладачів. Сучасні технології дозволяють створити віртуальні навчальні середовища, які поєднують в собі інтерактивні вправи, відеолекції, інтернет-ресурси та спеціалізовані платформи для вивчення історії. Інтернет надає студентам доступ до безлічі історичних джерел, архівів, музейних колекцій та інших ресурсів з різних частин світу. Це дозволяє їм вивчати різні аспекти історії та отримувати доступ до унікальних матеріалів, які були раніше недоступні. Онлайн-навчання дозволяє створити інтерактивні вправи та тести, які стимулюють активну участь студентів. Вони можуть вирішувати завдання, взаємодіяти з історичними джерелами, виконувати віртуальні лабораторні роботи та імітувати історичні ситуації. Викладачі можуть створювати відеолекції та вебінари, які надають можливість студентам слухати лекції та обговорювати матеріал в онлайн-режимі. Це дозволяє студентам вивчати історію в зручній для них час і місце. Онлайн-ресурси можуть містити історичні бази даних, які допомагають студентам проводити дослідження, аналізувати історичні джерела та робити висновки на основі наукових даних. Онлайн-навчання дозволяє студентам з різних країн та регіонів мати доступ до історичної інформації та ресурсів. Це сприяє глобальній співпраці та обміну знаннями. Деякі онлайн-платформи використовують технології штучного інтелекту для створення адаптивних курсів, які враховують індивідуальні потреби та навички студентів. Онлайн-ресурси також дозволяють створити форуми для спільної роботи та обговорення історичних питань, що сприяє обміну думками та дослідженню різних точок зору.

Використання онлайн-ресурсів у навчанні історії розширює можливості навчання та дозволяє створити більш динамічне та різноманітне навчальне середовище. Воно робить навчання більш доступним і зручним, дозволяє

студентам глибше вивчати історію через різноманітні інтерактивні методи та ресурси. Онлайн-навчання стає важливим інструментом для підготовки молодих істориків та дослідників до подальшої кар'єри в галузі історії та сприяє розвитку сучасної історичної науки [8].

Деякі студенти можуть вчитися краще, коли навчання адаптується до їхніх індивідуальних потреб та інтересів. Вчителі можуть створити індивідуальні програми для окремих студентів.

Вибір методів і форм навчання історії в закладах фахової передвищої освіти залежить від мети програми, рівня студентів, доступних ресурсів та педагогічних підходів. Комбінація різних методів може бути найефективнішою для досягнення найкращих навчальних результатів.

2.2 Проблеми та виклики, з якими зіштовхуються викладачі та студенти при навчанні історії

Сучасна освітня система в Україні переживає складний процес трансформації. Заклади вищої освіти відмовилися від радянської педагогічної парадигми. Новизною у цих процесах є визначення стандартів вищої освіти за спеціальностями компетентностей та компонентів, що їх формують. Випускники вищих навчальних закладів повинні демонструвати не лише свої фахові навички, але й розуміти свої обов'язки перед нацією та державою. Міністерством освіти і науки України схвалені методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, в яких загальні компетентності визначені як важливі для успішної професійної та соціальної діяльності випускників вищих навчальних закладів у різних галузях та для їхнього особистісного розвитку. До таких загальних / універсальних компетентностей можуть входити усвідомлення цінності громадянського суспільства, реалізація своїх прав і обов'язків, збереження та збільшення досягнень суспільства на основі розуміння історії, поваги до мультикультурності тощо. Формування цих компетентностей здійснюється, передусім, за допомогою таких предметів, як

історія України, історія української культури та українська мова [52].

Процес формування ціннісних орієнтирів та громадянської позиції тісно пов'язаний із питанням національної ідентичності, яка невіддільна від історичної пам'яті. У цих складних процесах освіта є тим основним елементом, який формує суспільні цінності. Останні дослідження показують постійний інтерес вчених-філологів, філософів, педагогів та істориків до проблем формування та реалізації політики пам'яті. Особливу актуальність ці питання набувають в умовах сучасної російсько-української війни, коли ворог використовує історію для маніпуляції свідомістю громадян та поширення історичних міфів.

На нашу думку, курс «Історія України» для закладів вищої освіти не повинен бути дублікатом шкільних підручників з історії. Його головною метою повинна бути підготовка майбутніх фахівців до самостійного аналізу актуальних проблем історії України та формування чіткого розуміння геополітичних інтересів та національних особливостей України. Для досягнення цієї мети можна використовувати такі завдання: ознайомлення з історичними процесами в Україні в загальноєвропейському контексті; аналіз етапів і умов формування української нації; розгляд актуальних, гострих та дискусійних проблем національної історії; оцінка наявних в громадській думці, ЗМІ та літературі фальсифікацій, історичних міфів та стереотипів; визначення історичного значення здобуття Україною незалежності; аналіз причин російсько-української війни 2014 року та розкриття подій повномасштабного вторгнення 2022 року тощо [43].

Важливо відзначити динамічний процес створення підручників для вищих навчальних закладів, який є характерним для освітнього простору останнього десятиліття. Підручники з історії України включають сучасні підходи та концепції, враховують досягнення української історіографії та активно сприяють формуванню історичної пам'яті серед молоді. Сучасні засоби комунікації в науковій сфері дозволяють авторам підручників враховувати європейський досвід та використовувати актуальний методичний

та методологічний підхід. Ми вважаємо, що вищі навчальні заклади мають роль у викладанні інтегрованої історії та включенні наукових досліджень, які дають змогу розглядати національну історію через глобальну перспективу, як це робиться в роботі Ярослава Грицака «Подолати минуле: глобальна історія України».

Важливим аспектом, який повинні брати до уваги викладачі курсу «Історія України», є рівень попередніх знань, які студенти здобули під час вивчення історії в школі. Тому методи навчання, поточний та підсумковий контроль мають бути спрямовані не лише на репродукцію окремих подій, але й на їхню інтерпретацію, а також на розуміння особливостей конкретних історичних епох, виявлення історичних тенденцій, які в сукупності утворюють пам'ять.

Для реалізації цих підходів необхідно, по-перше, відмовитися від традиційних методів навчання, таких як лекції та семінари, і більше акцентувати увагу на використанні методів, що сприяють розвитку критичного мислення та навчають студентів вести дискусії. До таких методів можуть належати проблемні лекції, "мозковий штурм," аналіз та порівняння, дослідницькі підходи, дискусії, наочні засоби, логічні завдання, мультимедійні засоби та інтерактивні методи тощо.

По-друге, необхідно інтегрувати сучасні технічні можливості в навчальний процес. Ця проблема виходить за межі простої візуалізації навчального матеріалу. Зкінця ХХ до початку ХХІ століття світ переживає перехід до нової парадигми. Сучасне покоління студентів є невід'ємною частиною постмодерного суспільства, яке відзначається певними особливостями: повага до культурного розмаїття, лібералізм і відкрите інформаційне суспільство. Сьогодні ми спостерігаємо синтез свідомості та комунікаційних засобів, а також домінування ілюстративного (відео) матеріалу в інформаційному просторі. Все це є результатом цифрової ери. З урахуванням цього, інструменти для викладачів курсу "Історія України" повинні постійно адаптуватися до сучасних реалій. Це може включати в себе демонстрацію 3D-

проекцій, використання інтерактивних дошок та відеоматеріалів, проведення онлайн екскурсій до музеїв, використання інтерактивних карт і багато інших інноваційних технологій в освітньому процесі, які роблять навчальний контент цікавим для студентів та сприяють розвитку їхнього творчого мислення [10].

Додатково, розглядаючи питання залучення музейного простору до педагогічної практики, важливо зазначити, що музейна комунікація дозволяє створити образ історичної епохи, сприяє формуванню національної пам'яті та ціннісних орієнтацій через передачу історичного досвіду. Таким чином, інформаційний простір стає важливою складовою сучасної культури. Подальший розвиток цього аспекту сприяє взаємодії двох типів пам'яті - "твердої" (яка закріплена у музейних експозиціях, меморіалах, календарях офіційних пам'ятних дат тощо) та "м'якої" (літературної уяви). Ці два типи пам'яті повинні взаємодіяти та доповнювати один одного, а не конкурувати. Але після відновлення української незалежності спостерігалася реалізація суперечливої гуманітарної політики, адаптація світогляду відбувалася повільно через відсутність єдиної державної політики щодо формування спільних уявлень про минуле України [11].

Так, від часу відновлення України незалежності існує інтелектуальна дихотомія. Навчальні підручники з історії України для закладів вищої освіти, засновані на рекомендаціях Міністерства освіти і науки України, дотримуються сучасних історіографічних концепцій, одночасно, у деяких музеях, переважно на півдні та сході України, існує імперсько-радянська або відверто антиукраїнська інтерпретація минулого. Наприклад, деякі музеї, такі як музей Червоного прапора Чорноморського флоту у Севастополі, музей героїчної оборони і звільнення Севастополя, або музей жертв Помаранчевої революції у Луганську, перед російсько-українською війною в 2014 році відкрито сприяли російським історичним міфам, що провокувало конфлікт з загальною культурою.

Після російського вторгнення і анексії Криму та початку війни на сході України Росія продовжує використовувати історію як зброю, включаючи

спалювання підручників з історії у окупованих містах і встановлення пам'ятників псевдогероям. Наприклад, в Маріуполі у вересні 2022 року відкрито пам'ятник Олександрові Невському на місці меморіалу бійцям ЗСУ, а в жовтні того ж року у Донецьку встановили пам'ятник агенту НКВС Павлу Судоплатову, а в листопаді в Мелітополі пам'ятник Леніну. Ці приклади свідчать про те, що сучасна російсько-українська війна має глибокий світоглядний вимір.

Проблема "симфонії" між "жорсткою" та "м'якою" пам'яттю має стати однією з основних задач для Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури та інформаційної політики України, та Українського інституту національної пам'яті. Важливо наголосити на необхідності підтримки вивчення курсу "Історія України" та запобіганню скороченню годин для цього предмету або включенню його до категорії "варіативні дисципліни". Оскільки цей предмет відіграє важливу роль у формуванні системи цінностей та захисту від російської пропаганди [30].

Сучасні дослідники вже багато разів наголошували на потужному впливі історичної пам'яті на формування національної ідентичності. У нашій країні розуміння спільного історичного минулого, мови, цінностей, символів та інших аспектів ускладнене наявністю стереотипів мислення, відсутністю узгодженої державної політики і впливом російської пропаганди. Тим не менше, наш історичний досвід показує, що під час соціальних криз відбувається радикальне переосмислення минулого етнонаціональною спільнотою, і це наголошує важливість ролі освітян у формуванні колективних уявлень про історію України.

2.3 Використання інноваційних підходів та технологій у навчанні історії

У сучасному світі, в умовах поширення сучасних засобів зв'язку та комунікації, неможливо уникнути впровадження новітніх технологій,

особливо для вчителів. Оскільки намічаються швидкі зміни, вчителям необхідно швидко адаптуватися та покращувати свою мультимедійну, комп'ютерну та інформаційну грамотність. Сучасні вимоги освітніх стандартів вимагають від учителів не лише надавати учням інформацію, але й допомагати їм знаходити практичні застосування цієї інформації в повсякденному житті. Знання не відділені від життя, а служать для збагачення досвіду дитини [57].

Сучасні освітні інновації пропонують широкий спектр інформаційних технологій, які можуть бути використані для викладання суспільствознавчих предметів. Це включає в себе використання веб-квестів, скрайбінгу, ментальних карт, кроссенсу та інших підходів. Один з пріоритетів - це використання інноваційних методів для як індивідуального, так і групового навчання. Інноваційне навчання означає зміну підходу до навчального процесу, переосмислення взаємодії між вчителем і учнем, а також акцент на особистісно-діяльнісному підході до навчання, де творчість і зацікавленість стають ключовими елементами уроку.

Останнім часом в методах викладання суспільствознавчих предметів відбулися зміни, особливо щодо методології викладання і використання сучасних освітніх інновацій у навчальному процесі історії. Інноваційне навчання спрямоване на розвиток творчих здібностей учнів і дозволяє поєднувати вивчення великого обсягу історичного матеріалу з підготовкою до зовнішнього незалежного оцінювання, вивчення діяльності історичних постатей, основних подій і підготовку до історичних конкурсів і олімпіад.

Для досягнення цих цілей важливо використовувати різноманітні інноваційні технології, оскільки учням цікаво брати участь в проєктних роботах, обговорювати події та застосовувати свої знання на практиці. Інноваційна методика навчає учнів критично мислити та аналізувати отриману інформацію.

В. Сухомлинський вважав, що у центрі кожного уроку повинна бути особистість учня. Він наголошував на важливості врахування можливостей та потреб кожного учня, створенні ситуацій успіху та розвитку їх розумових та

творчих здібностей. Таким чином, кожен урок повинен надавати можливість школярам самовиразитися та розвивати свою особистість, а професіоналізм вчителя має вирішальне значення для досягнення успішного навчання та створення позитивної навчальної атмосфери.

Високий рівень професійної майстерності вчителя історії визначається передусім його здатністю вміло використовувати методи навчання і виховання, застосовувати нові досягнення педагогіки та передовий педагогічний досвід, керувати раціональним проведенням навчальної та пізнавальної діяльності учнів та сприяти їх інтелектуальному розвитку. Застосування інновацій має свої переваги і недоліки, але їх раціональне поєднання з особистісно-діяльнісним підходом сприяє досягненню мети уроку. Важливо пам'ятати, що сучасний учень бажає активно брати участь у цікавому уроці, де він є активним учасником, а не лише пасивним слухачем викладання вчителя. Це особливо важливо для формування творчих здібностей учнів.

Широке та ефективне впровадження інноваційних технологій в освітній процес сприяє підвищенню якості навчання, підвищує зацікавленість як учнів, так і вчителів. Однією з таких технологій, яка сприяє навчанню учнів пошуку, аналізу та систематизації інформації, є використання технології веб-квестів.

Веб-квест – це інтерактивний веб-сайт, з якими учні або вчителі взаємодіють, виконуючи завдання, проєкти та творчі роботи. Існують короткочасні і тривалі веб-квести, які допомагають учням глибше вивчати матеріал та розвивати різні навички. Важливо відзначити, що веб-квести можуть бути використані як для індивідуальної роботи, так і для роботи в міні-групах. Вони допомагають створити ефективне навчання та сприяють розвитку творчого мислення учнів [41]. Також, важливо зазначити, що міжпредметний веб-квест є особливо ефективним засобом формування творчих здібностей дітей на уроках історії. Використання цієї технології не вимагає спеціальних знань чи навичок, а лише комп'ютера, доступу до Інтернету та творчого мислення. Веб-квест на уроці історії – це активна форма навчального заняття,

під час якої учні активно залучаються до пошукової діяльності, замість отримання готових знань. Ця технологія особливо підходить для роботи над проєктами з історії та сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Веб-квест демонструє розкриття творчого потенціалу кожного учня, як індивідуально, так і в колективі. Основна частина інформації зазвичай добувається через ресурси Інтернету, що перетворює інформаційні технології на універсальний інструмент для розв'язання різноманітних завдань. Використання квестів на уроках історії призводить до підвищення мотивації учнів до предмета, підвищення якості знань та рівня навченості. Веб-квест сприяє розвитку інформаційної та комунікативної компетенцій, а також навичок науково-дослідної діяльності та роботи з інформацією.

Скрайбінг – це нова техніка презентації, яка дозволяє ілюструвати виступи малюнками або схемами на дошці або аркуші паперу. Використовуючи скрайбінг, можна створити відеоролики для навчання з історії та інших предметів. Скрайбінг може бути використаний для пояснення нового матеріалу, узагальнення вивченого, домашніх завдань, "мозкового штурму" та рефлексії під час уроку. Ця техніка сприяє візуалізації матеріалу і може бути проведена онлайн або вручну, в залежності від обраного підходу [14].

Ментальні карти – це інша корисна методика, яка дозволяє логічно структурувати інформацію та візуалізувати процеси багатовимірного мислення. Вони допомагають учням краще розуміти значущість історичних знань, формують творчі навички та історичне мислення. Ментальні карти є ефективним інструментом візуалізації мислення та альтернативного запису інформації. Поняття "майнд-меп" було вперше введено Тоні Б'юзеном у 1970 році. Початково "майнд-меп" розглядалося як "ефективний метод створення нотаток". В юнацькі роки, Тоні Б'юзен запропонував його як альтернативний спосіб для ведення конспектів, але згодом інтелектуальні карти виходили за межі простого конспектування і значно розширили своє застосування. Тепер Тоні Б'юзен пояснює техніку "майнд-меппінг" як "унікальний тренажер, який

розвиває кожен ментальний м'яз розуму" [6, с. 139]. Сутність створення ментальної карти полягає в тому, щоб візуально відобразити карту знань на обрану тему, використовуючи зрозумілі символи, образи, об'єкти та асоціації, якими користується людина у своєму мисленні. Використання ментальних карт на уроках історії допомагає впорядковувати логічний ланцюжок подій, фактів та ідей, прискорює обробку великої кількості інформації, виокремлює важливу інформацію від другорядної. Техніка "майнд-меппінг" сприяє покращенню читацьких та запам'ятовувальних навичок, а також збільшує здатність до концентрації. Вона допомагає у створенні конспектів швидше, оскільки вимагає менше часу, ніж звичайні текстові записи. Основне перевага полягає в тому, що ментальні карти відображають інформацію логічно та систематично. Крім того, ментальні карти можуть використовуватися для "мозгового штурму," оскільки вони є потужним інструментом для роботи з асоціаціями. Створення ментальних карт розвиває творчі навички дітей, оскільки вони відображають мислення дитини та спосіб її розуміння теми.

Для впровадження цих освітніх інновацій у викладанні свого навчального предмету вчителям необхідно постійно підвищувати свою професійну компетентність, брати участь у навчанні, курсах та дистанційному навчанні. Таким чином, вони зможуть допомагати учням розуміти важливість історичних знань, покращувати їх навчальний процес та розвивати їхні творчі здібності.

Використання таких інноваційних методів навчання, як веб-квести, скрайбінг та ментальні карти, сприяє покращенню навчального процесу, підвищує мотивацію учнів і допомагає розвивати їх творчі здібності та критичне мислення[15].

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ФАХОВИХ ЗАКЛАДАХ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1 Аналіз досвіду викладачів і студентів щодо навчання історії в фахових закладах передвищої освіти

Навчання історії завжди вимагає особливого сприйняття сучасності, адаптації до потреб і запитів сучасного суспільства. Методи та педагогічні підходи в навчанні історії повинні бути сучасними та відповідати всім вимогам сучасного суспільного розвитку. У протилежному випадку, історія може втратити свій виховний потенціал і перестати бути тим "вчителем життя", а методи її викладання стануть застарілими та неефективними. В наш час, в період історичних подій, які нині відбуваються в Україні, історія більше ніж коли-небудь раніше потребує не лише сучасної переоцінки, а й обов'язкового використання інноваційних методологічних підходів та сучасних технологій у навчанні. Реалії сьогодення визначають актуальність і ефективність тих чи інших методів викладання історичних дисциплін [25].

Питання модернізації методики викладання історії регулярно висувують освітні працівники, дослідники та методисти в галузі історії. Це передбачає загальну зміну численних підходів до навчання, які вже відчутно виходять з моди. Це стосується не лише викладання історичних дисциплін, але і системи навчального процесу у галузі гуманітарних наук в цілому. Один відомий методист, П. Горохівський, вказує на те, що для створення високорозвиненого громадянського суспільства в Україні, необхідні "суттєві зміни в підходах до формування нового покоління громадян, забезпечення більш ефективного навчання та виховання молоді, підвищення якості навчально-виховного процесу" [2, с. 3].

Сучасне професійне викладання історії стикається з низкою складних завдань і викликів. Війна з країною-агресором, ідеологічний тиск з боку

сусідньої держави, поширення фейків і недостовірної інформації, а також спроби нав'язати власну інтерпретацію історії українському суспільству – це лише частина викликів, які вимагають від істориків активної реакції. Зокрема, це стосується популяризації української історії, наукових досліджень, і пошуку нових підходів і методів у викладанні цієї важливої для суспільства науки. Іншим важливим викликом для історичної освіти було впровадження дистанційного навчання, яке вимагає використання нових та ще не повністю розроблених навчальних інтернет-платформ та впровадження сучасних методичних технологій.

Важливо зауважити, що українські історики-методисти не залишаються байдужими до сучасних викликів і активно працюють над оновленням методичних прийомів та підходів у навчанні історії та історичних дисциплін. Вони накопичили значний досвід у галузі інноваційних технологій, креативних та інтерактивних методів навчання. Наприклад, автори, такі як Бабанов К. О., Пометун О. В., Пироженко Л., Мокрогуз О. П., Сиротинко Г. О. і багато інших, зробили вагомий внесок у впровадження інноваційних технологій на уроках історії. Це, звісно, лише декілька прикладів висококваліфікованих фахівців, які використовують новаторські підходи у своїй роботі. Більше того, практично кожен вчитель історії постійно шукає нові підходи та методи, щоб задовольнити сучасні потреби в навчанні історії [29].

З урахуванням великої кількості та різноманітності нових ідей, які впроваджуються в освітній сфері, особливо важливим є розвиток методичних центрів, які повинні бути не лише місцями методичної роботи, але й основними джерелами збору та поширення передового досвіду сучасних методистів-новаторів. Особливо важливою є роль методичних центрів у вищих навчальних закладах. Ці центри успішно поєднують навчально-виховний аспект підготовки майбутніх фахівців із провідним науково-методичним наповненням, яке надають науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів із науковими ступенями та значним досвідом методичної роботи.

Таку роль відіграє Навчально-методичний центр факультету історії і

права Харківського національного педагогічного університету. Центр було засновано на історичному факультеті Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди у 2009 році, і його першим керівником стала доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат історичних наук Г. Г. Яковенко. Початково він був відомий як Центр методики викладання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін, і його головним завданням було підвищення рівня професійної підготовки студентів історичного факультету. Для досягнення цієї мети була проведена систематизація наявної науково-методичної бази факультету, включаючи каталог науково-методичної літератури та періодичних видань з методики навчання історії, шкільних курсів "Людина і суспільство", "Людина і світ" та правознавства, а також методичні праці викладачів факультету та інше. Бібліотека центру також містить видання провідних українських методистів сучасності. Систематичний каталог методичної літератури надає ефективну підготовку студентів до семінарських та практичних робіт, написання курсових та кваліфікаційних досліджень, а також надає необхідну літературу для проведення наукових досліджень різних рівнів.

Для покращення процесу вибору літератури для виконання дослідницьких робіт та підготовки до педагогічної практики був розроблений електронний каталог, який містить як алфавітний, так і систематичний підходи. Це дозволяє значно прискорити процес пошуку літератури. Також була створена електронна бібліотека, куди були включені тексти книг, які є важливими для навчання, але фізичний стан їх копій потребує обережного та дбайливого ставлення.

Студенти систематично знайомляться з досвідом висококваліфікованих вчителів-методистів, які публікують результати своїх досліджень в науково-методичних журналах, таких як "Історія в школах України", "Історія в школі", "Історія та правознавство" та інші. Центр, як учбовий клас, дозволяє студентам підготуватися до ведення уроків, він оснащений дошкою та наборами дидактичних матеріалів для проведення пробних уроків. Дидактичний

матеріал систематично поповнюється, зокрема для подальшого використання студентами-практикантами. Особлива увага приділяється створенню бази даних для підготовки до незалежного тестування з історії, шкільного курсу суспільствознавчих наук та правознавства. Робота в Центрі також включає навчання студентів використовувати дистанційні засоби навчання на уроках та користуватися базою даних центру для проведення уроків та позакласних заходів з історії. На стінах кабінету розміщені плакати з визначеннями та схемами ключових понять, що сприяє розвитку навичок використання наочності та роботи з дошкою. Крім того, тут є інформація про структуру традиційного уроку та схеми для проведення інтерактивних форм навчання, таких як ділова гра, рольова гра, диспут та робота в групах. У Центрі також зберігаються методичні матеріали для студентів-істориків, які готуються до проведення педагогічної практики, включаючи рекомендації з організації виховної та краєзнавчої роботи в школі. З плином часу, методичний центр почав розширювати спектр своєї діяльності, ставши більш різноманітним. Цікавою формою підготовки до педагогічної практики є аналіз відеоуроків, які ведуть досвідчені вчителі. Такі майстер-класи надають можливість студентам провести докладний аналіз позитивних та негативних аспектів уроків, а також готують студентів до творчої діяльності в пошуку оптимальних методів проведення уроків [30].

Другим напрямком роботи методичного центру стали круглі столи та семінари для вчителів історії у школах та вищих навчальних закладах на актуальні теми з методики викладання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін. Була запущена традиція щорічної Міжнародної науково-практичної конференції під назвою "Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах". Викладачі та методисти з історії з університетів і академій України запрошуються для обговорення питань змісту історичної освіти, особливостей навчального процесу та традиційних та інноваційних методів проведення різних видів навчальних

занять. У конференції також беруть участь вчителі загальноосвітніх шкіл з різних міст і областей України. Постійними учасниками цієї конференції є видатні методисти-історики, такі як доктор історичних наук, професор О. О. Салата, який є співавтором підручника "Методика викладання історії"; головний редактор журналу "Історія та правознавство" Н. І. Харківська; В. Курилів, відомий методист із Канади; Л. В. Задорожна, доктор педагогічних наук; Т. П. Демиденко, кандидат історичних наук, та інші видатні фахівці в галузі історичної освіти та методики викладання історії.

На конференції в рамках співпраці із провідними викладачами історичного факультету організовувалися круглі столи, такі як "Сучасна історична наука і школа", призначені для вчителів з районів Харкова та Харківської області. На цих заходах обговорюються важливі питання методики викладання історії в школі. Виставка-продаж від провідного видавництва науково-методичної та педагогічної літератури "Основа" була організована для студентів і учасників конференції. Перед відкриттям конференції видається збірник наукових праць під назвою "Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін у вищих навчальних закладах", де публікуються результати досліджень авторів з питань методики навчання історії.

Також на базі Методичного центру проводяться семінари для вчителів історії, наприклад, для вчителів Харківського району був проведений семінар на тему "Особливості вивчення розділу 'Формування української модерної нації'", а також семінар для вчителів правознавства Московського району на тему "Правова культура". Спільно з Асоціацією учителів історії "Нова доба" були організовані семінари: дводенний на тему "Толерантність" для студентів 3 курсу та одноденний для студентів 4 курсу на тему "Прийоми роботи із аудіовізуальними джерелами". Під час цих заходів, керівники семінару розповіли про особливості та продемонстрували інтерактивні методики виховання толерантної особистості. Кожен студент отримав комплект методичної літератури з цієї важливої теми. Крім того, для вивчення досвіду

провідних вчителів-методистів було організовано зустріч із переможцем конкурсу "Учитель року" В. Л. Карнацевичем та лауреатом обласного конкурсу "Учитель року" О. В. Власенко.

Восени 2022 року, Навчальний методичний центр факультету історії і права було піддано реорганізації з новим керівником, доцентом кафедри всесвітньої історії, кандидатом історичних наук Юрієм Місостовим Тотразом. Ця реорганізація включала розширення сфери діяльності центру.

Після реорганізації, центр розширив свій спектр напрямків діяльності. Окрім методики навчання історії, правознавства і суспільствознавчих дисциплін, в центр також були додані методичні аспекти викладання громадянської освіти та географії. У зв'язку з цим, була оновлена і розширена програма діяльності центру, яка була визначена в новому Положенні про Навчально-методичний центр факультету історії і права. Нові завдання були сформульовані, а також були визначені перспективи співпраці з науково-методичними центрами та освітніми закладами України [45].

Окремою сферою розвитку центру стала його діяльність у методичному забезпеченні дистанційної освіти. Оскільки в цих умовах важливо набути навичок роботи на різних дистанційних інтернет-платформах, які використовуються для здійснення навчального процесу в системі української освіти, робочою групою центру були визначені найсучасніші та креативні навчальні інтернет-системи для їх вивчення та активного використання в навчанні історії, правознавства, громадянської освіти та географії. Зокрема, такі системи, як HUMAN ШКОЛА, НОВІ ЗНАННЯ, ЄДИНА ШКОЛА, MOODLE, GOOGLE CLASSROOM, PROMETHEUS, EDERA, iLEARN, LEARNINGAPPS, NZ.UA та інші.

Серед актуальних пріоритетів роботи Центру можна виділити наступні завдання:

- Розробка та поширення інноваційних методів навчання та викладання фахових предметів, які вивчаються на факультеті історії і права.
- Розробка методичних рекомендацій і програм для розвитку soft skills,

включаючи патріотичне, правове, економічне виховання, формування моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності. Також, ці програми спрямовані на розвиток навичок адаптації та самоорганізації в сучасних умовах.

- Підвищення якості методики викладання історії, права, громадянської освіти, географії та інших суспільствознавчих дисциплін на основі компетентісного та інноваційного підходів.

- Вивчення та популяризація як традиційних, так і високотехнологічних методик викладання історії, права, громадянської освіти, географії та інших суспільствознавчих дисциплін, які активно використовуються в провідних університетах України та світу.

- Оновлення дидактичних інструментів Центру за допомогою власних розробок та передового досвіду провідних освітніх центрів України.

- Організація співпраці з українськими та іноземними профільними установами, проведення спільних проєктів, досліджень, науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, гостьових лекцій та публічних дискусій.

- Розробка мультимедійних та презентаційних навчально-методичних матеріалів з використанням інноваційних методик.

- Організація стажування та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників у питаннях методики викладання історії, права, суспільствознавчих дисциплін, громадянської освіти та географії на базі Інституту післядипломної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

- Експертна участь у розробці та аналізі нормативних документів, що стосуються викладання історії, права, суспільствознавчих дисциплін, громадянської освіти та географії в освітніх закладах, а також рецензування навчально-методичної літератури за цими спеціальностями.

- Поширення передового педагогічного досвіду викладання історії, права, суспільствознавчих дисциплін, громадянської освіти та географії в закладах вищої, середньої, професійно-технічної та фахової передвищої

освіти.

- Надання підтримки як студентам вищих навчальних закладів, так і викладачам закладів загальної середньої, професійно-технічної, фахової та вищої освіти в удосконаленні їх предметно-методичної компетентності та вивченні новітніх методів і технологій викладання, зокрема використання цифрових інструментів.

Діяльність навчально-методичного центру факультету історії і права включає в себе такі ініціативи та заходи:

- Організація та проведення зустрічей з провідними методистами з усієї України, а також авторами навчальної та навчально-методичної літератури, учебників, та робочих зошитів для студентів вищих навчальних закладів, викладачів та вчителів.

- Популяризація педагогічних та науково-методичних періодичних видань.

- Проведення методичних вебінарів та консультацій для вчителів предметів: історія, право, громадянська освіта та географія, особливо для педагогів з міста Харкова та Харківської області.

- Обмін досвідом роботи з навчально-методичними центрами інших освітніх закладів України.

Протягом 2022/23 навчального року, навчально-методичний центр факультету історії і права успішно реалізував ряд ініціатив, зокрема:

- Організував і провів XIV Міжнародну науково-практичну конференцію на тему "Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства, громадянської освіти та географії". Конференція включала тематичні секції та підсумкову тематичну дискусію на актуальні теми з обговоренням викликів та проблем сучасної освіти, зокрема умов пандемії та збройної агресії РФ.

- Започатковано серію методичних вебінарів та практикумів на тему "Нові підходи у викладанні історії, правознавства, громадянської освіти та географії" з участю досвідчених вчителів-методистів та викладачів факультету історії і права. Наприклад, одним із вебінарів був присвячений "Найтипівішим

помилкам в роботі вчителя географії та шляхам їх подолання". Участь в цих заходах взяли педагоги з усієї України.

Для студентів на рівні бакалавра та магістра вищої освіти, було проведено методичний вебінар-практикум на тему "Використання гейміфікації для підвищення мотивації на уроках історії та правознавства". На заході брав участь відомий методист та учитель з Харкова, який має вищу категорію і веде навчання в Ліцеї Мистецтв № 133, Є. Д. Ашортія. Під час цього заходу, студенти факультету історії і права отримали цінну інформацію про сучасні інтерактивні методи проведення уроків історії, правознавства та громадянської освіти, а також мали можливість брати участь у навчальних іграх і спостерігати за створенням навчальних ігор власноруч, що демонструвалось Ашортія Є.Д [47].

Також перед педагогічною практикою в закладах профільної та спеціалізованої середньої освіти для студентів магістратури було проведено вебінар-практикум на тему "Майстер-клас щодо заповнення сучасної шкільної електронної документації". Цей вебінар був проведений з участю директора ХЗОШ № 124, вчителя року, С. П. Макєєва. Під час цього заходу, студенти факультету історії і права отримали цінну інформацію щодо сучасних освітніх платформ, які використовуються в школах для здійснення навчального процесу, а також детально дізналися про нормативні документи Міністерства освіти та науки України, які регламентують цей процес. С. П. Макєєв особисто продемонстрував, як заповнювати електронні класні журнали, щоденники, календарні плани та плани виховної роботи, і також пояснив основні труднощі та підводні камені, які можуть виникнути при роботі з такою документацією. Він відповідав на численні питання, пов'язані з цією тематикою.

Планується, що в межах міжнародної співпраці відбудеться ще один методичний вебінар, під назвою "Нові горизонти між історією та пропагандою (на прикладі викладання історії освіти)". Цей захід планується провести разом з відомим польським професором, Р. Томашевським.

З урахуванням досвіду створення та функціонування навчально-

методичного центру факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, можна стверджувати, що одним з найбільш оптимальних методів подолання сучасних викликів і завдань у сфері методики викладання історії та інших дисциплін є інтеграція основних теоретичних принципів методології з практичним досвідом провідних методистів-новаторів. Системність та послідовність цього підходу створюють максимально реалістичний науково-методичний синтез, який є найбільш ефективним у вирішенні багатьох проблем у сфері освіти [20].

3.2 Розробка та впровадження програми покращення навчання історії

Сучасні українські вищі навчальні заклади стикаються з новими завданнями та викликами, пов'язаними з забезпеченням якості освіти, організацією та підтримкою освітнього процесу, створенням безпечних та психологічно сприятливих умов для студентів і науково-педагогічних працівників, а також сприянням інтернаціоналізації освіти і науки України та їх інтеграції в європейські та світові освітні спільноти. Важливою частиною цього процесу є застосування дистанційних платформ та технологій навчання.

Пандемія Covid-19 призвела до стрімкого розвитку дистанційного навчання та впровадження онлайн-технологій, а також до наповнення різних платформ для дистанційного навчання освітнім контентом. Крім того, конфліктні ситуації на території України також підсилили необхідність розвитку дистанційного навчання та інших інноваційних педагогічних практик.

З метою поліпшення якості освітнього процесу в Київському національному університеті будівництва і архітектури та впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій була розроблена нова концепція для вдосконалення електронного навчально-методичного комплексу дисциплін. Основною метою цієї концепції є створення освітніх

компонентів відповідно до освітніх програм для бакалаврів, магістрів і докторів філософії, а також надання доступу до відповідних навчальних програм та контролю над змістом і якістю матеріалів в електронних навчально-методичних комплексах дисциплін.

Цей підхід спрямований на значне поліпшення системи навігації як для студентів вищих навчальних закладів, так і для організаторів освітніх програм. У рамках цього підходу всі предмети, пов'язані з конкретною освітньою програмою, будуть логічно структуровані. Це означає, що студенти зможуть бачити список електронних навчальних курсів для кожної дисципліни, які вони будуть вивчати під час навчання на певному рівні освіти. Крім того, під час проходження процесу акредитації, гарант освітньої програми зможе зручно продемонструвати освітні компоненти експертам. Це досягається додаванням підкурсів для відповідних дисциплін, URL-адреси яких залишаються незмінними на освітньому сайті, тобто на сторінці кафедри, яка викладає відповідну дисципліну.

Науково-педагогічний спеціаліст або група фахівців, які ведуть заняття з конкретної дисципліни, відповідають за створення та підтримку актуальних навчальних компонентів (дисциплін) на платформі Moodle відповідно до вимог Положення про електронний навчально-методичний комплекс дисциплін та використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі, яке затверджене вченою радою вищого навчального закладу. Невід'ємними елементами розробленого курсу є загальна інформація про дисципліну, навчальний план, лекційний матеріал, практичні або лабораторні завдання у формі відеозаписів або презентацій, рекомендована література та створені модулі із завданнями для студентів.

Користувачам освітнього сайту університету, починаючи з 2022 року, стає доступна оновлена платформа Moodle, яка відрізняється актуальною технічною підтримкою, зручним та оновленим інтерфейсом, оптимізацією роботи ресурсу, новими можливостями для додавання матеріалів та контенту, новими фільтрами для перегляду зарахованих користувачів, а також

можливістю відстеження статусу виконання завдань та інших активностей курсу. Важливо відзначити, що була оновлена система аутентифікації для входу на освітній сайт, і тепер користувачі можуть використовувати свої облікові записи Microsoft 365 для входу. Усі ці зміни разом роблять інформаційно-комунікаційні технології освітнього процесу більш зручними та корисними.

Наступним кроком у впровадженні сучасних методів організації освітнього процесу в закладі вищої освіти є представлення основних підходів до автоматизації процесу розробки та оновлення освітніх програм з використанням платформи Moodle та розгляд можливих переваг цього підходу в роботі. Так, всі необхідні ресурси та матеріали для розробки освітньої програми знаходяться в одному місці, і гарант освітньої програми може легко завантажувати та відстежувати стан розгляду програми. Це також знижує ризик втрати програми або непередбачуваних ситуацій завдяки доступній історії завантаження версій та можливості перегляду. Підсилюється інструмент надання відгуку та полегшується взаємодія в процесі розробки і оновлення освітніх програм.

Важливо відзначити, що вирішення цих питань входить в компетенцію відділу ліцензування та акредитації як структурного підрозділу Центру з питань забезпечення якості освіти Київського національного університету будівництва і архітектури. Відповідно до наказу ректора від 15.11.2021 р. № 445 "Про реорганізацію підрозділів університету", цей відділ забезпечує ефективну комунікацію в процесі розробки і оновлення освітніх програм.

Впровадження процедури моніторингу якості підготовки фахівців розширює обов'язки відповідного відділу, включаючи контроль за семестровими екзаменами та кваліфікаційними іспитами. Це передбачає залучення науково-педагогічних працівників, які викладають фахові дисципліни, до розробки якісних тестових завдань та їх подальше включення до бази розділу "Моніторинг якості підготовки фахівців" на платформі Moodle. Така процедура надає можливість відслідковувати рівень знань здобувачів та

забезпечує мотивацію до вивчення фахових дисциплін.

Загалом, розглянуті можливості дистанційного проведення фахових вступних випробувань відкривають нові перспективи для освіти завдяки ідентифікації та підтвердженню особистості абітурієнта, єдиній платформі для проведення таких випробувань, доступності для зовнішніх абітурієнтів і сумісності технічних засобів. Використання програмного забезпечення та хмарних технологій Microsoft 365 спільно з популярною платформою Moodle робить освіту більш доступною та ефективною.

3.3 Оцінка ефективності запропонованих змін та рекомендації щодо подальшого вдосконалення процесу навчання історії

З початком повномасштабної війни РФ проти України виникли численні проблеми, які стосувалися організації навчального процесу та методики викладання дисциплін. Місто Запоріжжя, де розташовується Запорізький національний університет, знаходиться у прифронтовій зоні і з початку вторгнення сталкивалося з постійними повітряними тривогами. В цьому контексті єдиним доступним форматом навчання для студентів є дистанційний. Однак варто відзначити, що дистанційний формат має певні позитивні сторони. Він дозволяє охопити навчальний процес всіх студентів курсу, незалежно від їхнього фізичного місця проживання. Можна з певною обережністю припустити, що дистанційний формат не створює значних ускладнень для засвоєння знань з історії та теорії архівознавства студентами.

Зокрема, для навчання використовується онлайн-платформа Moodle ЗНУ. Лекційні та семінарські заняття проводяться через програму Zoom. Ці засоби грають важливу роль у формуванні знань студентів, оскільки використання презентацій та відеоматеріалів допомагає наочно представити ключові концепції та спрощує пояснення об'ємного фактологічного матеріалу.

Додатково, в електронному форматі доступний значний обсяг архівознавчої літератури та нормативних документів, які розкривають

традиційні аспекти архівної роботи та основи методики цифрового збереження документів. Існують також інформаційні ресурси архівних установ України та світу, які дозволяють ознайомитися з організацією електронних архівів, зокрема, онлайн-архівів, та різними методами цифрового архівування документів.

Навчання практичних навичок та умінь у дистанційному форматі представляє собою певну складність. Вивчення курсу "Архівознавство" включає в себе практичну роботу студентів з довідковим апаратом до Національного архіву Фонду України, включаючи створення моделей архівних описів і виконання експертизи цінності документів, а також ознайомлення з методами цифрового збереження документів. Наприклад, студентам надають назви справ, і їх завданням є правильно розташувати їх у моделі архівного опису. Початково такі завдання розроблялися для проведення у навчальних аудиторіях і вимагали індивідуальної та групової роботи. Для вирішення цих завдань важливо використовувати різноманітні інтерактивні методи навчання, включаючи використання інтерактивних дошок. У той же час в наш час ускладнено проведення таких активностей, як екскурсії до Державного архіву, які раніше організовувалися на завершення курсу "Архівознавство". Такі екскурсії допомагали закріпити знання, набуті під час навчання, і готували студентів до музейно-архівної практики. Проте у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з доступом до архівів через військові події, такі екскурсії стали неможливими. З цих причин музейно-архівна практика відбувається дистанційно з використанням системи Moodle ЗНУ.

Війна, що ведеться РФ проти України, підвищила важливість фахових навичок студентів-істориків в галузі архівної справи, зокрема в контексті цифрового збереження документів. Проте варто враховувати, що дистанційний формат навчання ускладнює формування у студентів практичних навичок. Для компенсації цього ускладнення важливо активно використовувати інтерактивні методи навчання.

ВИСНОВКИ

У розділі 1 дослідження, ми детально проаналізували теоретичні аспекти навчання історії в контексті фахової передвищої освіти. Наші дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

Визначення історії як предмету навчання в контексті фахової передвищої освіти. Визначено, що історія виступає важливим предметом навчання в фахових закладах передвищої освіти, оскільки вона допомагає студентам розуміти історичний контекст своєї галузі та розвивати фахові компетентності.

Основні підходи до вивчення історії та їх вплив на процес навчання. Були розглянуті різні підходи до вивчення історії, такі як хронологічний, тематичний, та інші. Виявлено, що вибір підходу може суттєво вплинути на якість навчання та зрозуміння історичних процесів.

Роль історичної свідомості в процесі навчання історії. Підкреслено важливість розвитку історичної свідомості у студентів як ключового аспекту, який сприяє глибокому розумінню минулого та здатності аналізувати історичні події.

Загальний висновок з цього розділу полягає в тому, що теоретичні аспекти навчання історії в фахових закладах передвищої освіти потребують уважного вивчення і розвитку. Розуміння сутності історії, вибір підходів до вивчення та розвиток історичної свідомості студентів є важливими елементами формування їх фахових компетентностей. Тому в майбутньому розвиток цих аспектів має бути акцентованим і врахованим у навчальних програмах фахової передвищої освіти.

У розділі 2 нашого дослідження були розглянуті особливості навчання історії в фахових закладах передвищої освіти.

Методи та форми навчання історії в фахових закладах передвищої освіти. Ми виявили, що існують різноманітні методи і форми навчання історії, такі як лекції, семінари, практичні заняття, дистанційне навчання та інші. Вибір конкретних методів повинен враховувати особливості предмету та

потреби студентів.

Проблеми та виклики, з якими зіштовхуються викладачі та студенти при навчанні історії. Були виявлені численні проблеми, з якими можуть стикатися викладачі та студенти, такі як низька мотивація, складність матеріалу, обмежений доступ до архівних ресурсів та інші. Для їх вирішення потрібні інноваційні підходи та педагогічні методи.

Використання інноваційних підходів та технологій у навчанні історії. Один з важливих висновків полягає в тому, що використання сучасних технологій, таких як дистанційне навчання, веб-ресурси та інші, може значно полегшити процес навчання історії та зробити його більш доступним і цікавим для студентів.

Загальний висновок з цього розділу полягає в тому, що навчання історії в фахових закладах передвищої освіти потребує уважного аналізу і адаптації методів і підходів до потреб студентів та викладачів. Вирішення проблем та використання інноваційних підходів може покращити якість навчання історії та підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності.

У розділі 3 нашого дослідження були розглянуті практичні аспекти навчання історії в фахових закладах передвищої освіти, і ось головні висновки:

Аналіз досвіду викладачів і студентів щодо навчання історії в фахових закладах передвищої освіти. Аналіз показав, що існує значний різноманіття підходів і методів навчання історії в різних закладах. Важливо враховувати цей різноманітний досвід та спільно з іншими викладачами шукати найкращі практики та методи навчання.

Розробка та впровадження програми покращення навчання історії. Один з головних висновків цього підпункту полягає в тому, що потрібно розробляти і впроваджувати програми покращення навчання історії, які враховують сучасні вимоги та потреби студентів. Важливо також забезпечити підтримку викладачів у процесі впровадження нових програм.

Оцінка ефективності запропонованих змін та рекомендації щодо подальшого вдосконалення процесу навчання історії. Важливо проводити

систематичну оцінку ефективності впроваджених змін та отримувати відгуки від студентів і викладачів. На основі цієї оцінки можна розробляти рекомендації щодо подальшого вдосконалення процесу навчання історії.

Загальний висновок з цього розділу полягає в тому, що покращення навчання історії в фахових закладах передвищої освіти вимагає систематичного аналізу, розробки нових програм та оцінки їх ефективності. Цей процес повинен бути відкритим та спільним для викладачів і студентів, щоб забезпечити якісну підготовку майбутніх фахівців в галузі історії.

У світлі актуальних викликів та змін в сучасній освіті, а також у контексті глобальних подій, таких як війна на території України, заклади вищої освіти в Україні шукають і впроваджують нові підходи для поліпшення якості навчання та забезпечення максимально безпечних та ефективних умов для студентів і педагогічних працівників. Дистанційне навчання та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій стають необхідністю в сучасному освітньому процесі. Важливою частиною цього підходу є вдосконалення електронних навчальних комплексів дисциплін.

Оновлені підходи включають у себе створення структурованої системи навчання, де всі дисципліни впорядковані в межах відповідних освітніх програм та освітніх рівнів, що робить навігацію зручною для студентів та гарантів освітніх програм. Це також дозволяє полегшити процес акредитації та моніторингу освітніх програм.

Завдяки сучасній платформі Moodle та іншим інноваційним інструментам, студентам надається можливість доступу до актуальних навчальних матеріалів та сприяється ефективному навчанню. Крім того, важливим аспектом є використання онлайн-інструментів для оцінки та контролю навчання, що полегшує моніторинг якості підготовки студентів.

Важливим вдосконаленням є інтеграція освітнього процесу в умови воєнного конфлікту та надання можливості студентам отримувати доступ до навчання незалежно від їх місця проживання. Важливою складовою є робота на платформі Moodle, яка підтримується актуальною технічною підтримкою та

надає зручний інтерфейс для навчання.

Окрім цього, важливим аспектом є розвиток підходів до автоматизації процесу розробки та оновлення освітніх програм з використанням платформи Moodle, що робить процес більш зручним та ефективним для викладачів та гарантів освітніх програм.

Загалом, нові реалії сучасного світу та внутрішні виклики вимагають від вищих навчальних закладів адаптації та вдосконалення навчального процесу, щоб забезпечити якість освіти та підтримку студентів і викладачів. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології та інновації в цьому відношенні відіграють важливу роль у досягненні цих цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боднар Г. Робоча програма «Усна історія» для студентів за напрямом підготовки 0203 Гуманітарні науки, спеціальністю 032 Історія та археологія. Львів, 2018.
2. Гончарова Н. Робоча програма «Усна історія: засади, джерела, методи» для студентів за напрямом підготовки 01 Освіта/Педагогіка Гуманітарні науки, спеціальністю 014 Середня освіта (Історія), 032-історія та археологія. Ізмаїл, 2019.
3. Горчакова А. «Усна історія», як засіб формування історичної пам'яті здобувачів освіти старших класів. URL: <https://genezum.org/library/usna-istoriya-yak-zasib-formuvannyaistorychnoi-pamyati-zdobuvachiv-osvity-starshyh-klasiv>
4. Грінченко Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. 28 с.
5. Грінченко Г. (Авто)біографічне інтерв'ю в усноісторичному дослідженні: до питання про теорію наративного аналізу. Схід – Захід: Іст.-культ. зб. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 59 – 76.
6. Грінченко Г. Усна історія в пострадянських дослідницьких практиках (на прикладі сучасних Білорусії, Росії та України) / Грінченко Г.Г., Реброва І.В., Романова І.М. Український історичний журнал. 2012. № 4. С. 172–187.
7. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. Україна модерна. Львів-Київ, 2007. Число 11. С. 7–21.
8. Коляда І. Метод усна історія у науково-дослідних роботах з історичного краєзнавства учнів-членів МАН України: проблеми та перспективи

- використання. Історія в рідній школі. 2019. № 6. С. 40–43.
9. Лебдушка Л., Волошин Ю. Жива історія – метод усної історії в школі. Полтава: [Б. в.], 2016. 28 с.
 10. Навчальні матеріали до запису поглиблених інтерв'ю в рамках виконання науководослідного завдання з курсу «Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» / Упорядники Г. Боднар, В. Качмар, О. Лукачук. Львів, 2017. 76 с.
 11. Нагайко Т. Методичні рекомендації з організації та проведення наукових досліджень з питань вивчення історичного минулого сільських населених пунктів засобами усної історії [для студентів історичних факультетів] / Т.Ю. Нагайко, А.О. Іваненко. Переяслав-Хмельницький, 2005. 33 с.
 12. Нагайко, Т. Проблеми застосування усного наративу у непрофесійному дослідницькому середовищі. Усна історія: проблеми Усні спогади як інструмент вивчення історії та перспективи використання наративних джерел в історичних наукових дослідженнях: збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільногуманітарного профілю МАН України (м. Київ, 15 травня 2019 року). Київ, 2019. С.12–17.
 13. Нагайко Т. Усна історія в Україні: традиція і сучасні практики. Усно-історичні дослідження: сучасні тенденції, напрямки та перспективи [Електронний ресурс] : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт., Вінниця, 2016. 160 с.
 14. Нерода І. Відеоінтерв'ю як метод дослідження усної історії на прикладі проєкту «Раритетні професії» «Як записати розповіді про невимовне, якщо твоїм респондентам за...70». URL: <https://competition.novadoba.org.ua/cases.php>
 15. Отріщенко Н. Публічні усноісторичні проєкти в Україні: між «наданням голосу» й інструменталізацією. Слухати, чути, розуміти: усна історія

- України ХХ – ХХІ століть. зб. наук. праць. Київ, 2021. С.59–77
16. Пастушенко Т. Метод усної історії та усноісторичні дослідження в Україні. *Історія України*. 2010 № 17/18. С. 10–15.
 17. Пастушенко, Т. Усна історія як науковий напрямок та методика використання в навчальному процесі. *Усна історія: проблеми та перспективи використання наративних джерел в історичних наукових дослідженнях: збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільно-гуманітарного профілю МАН України (м. Київ, 15 травня 2019 року)*. Київ, 2019. С. 4–11.
 18. Проскурова С. Дослідницький потенціал методу усної історії. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія : Історичні науки. 2011. Вип. 14. С. 285–294.
 19. Розенталь, Г. Цілюща дія розповідання історій: до питання про умови розповідання історій у контексті дослідження та терапії. *Схід – Захід: Іст.-культ. зб. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень / За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко*. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 42-58.
 20. Сало Ю. Використання методу усної історії в позашкільному навчальному закладі: досвід КЗ «Центр туризму» ЗОР. *Усна історія: теорія і практика досліджень на сучасному етапі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 29–30 жовт. 2020 р., м. Вінниця / Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва*. Вінниця, 2021. С. 54–57.
 21. Синявська Л., Мазур О. Використання методу усної історії при вивченні теми «Україна в роки Другої світової війни. Остарбайтери» у шкільному курсі історія України. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 2017. №4. СумДПУ. С. 134–137.
 22. Слухати, чути, розуміти: усна історія України ХХ–ХХІ століть : зб. наук. праць/ за наук. ред. докторки істор. наук Г. Грінченко. Київ: ТОВ «АРТ

- КНИГА», 2021. 352 с. 262
- 23.Ярощук О. Оцифровані спогади, або як творити усну історію. URL: http://ms.detector.media/web/online_media/otsifrovani_sporadi_abo_yak_tv_oriti_usnu_istoriyu/
- 24.Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2022. 408 с.
- 25.Грушева Т., Гвоздик В. Робоча програма навчальної дисципліни «Історія України» підготовки бакалавра денної та заочної (дистанційної) форм здобуття освіти спеціальності Туризм освітньо-професійної програми «Туризм». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. 3.
- Киридон А. Музеї як інституції пам'яті. Україна – Європа – Світ. 2015. Вип.16. С. 193–200.
- 26.Куліков В. Digital history: становлення, сучасний стан, перспективи. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. праць. Київ. 2013. Вип. 21. С. 27-44.
- 27.Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584.
28. Турченко Ф., Каганов Ю., Турченко Г. Історія України (1914-1945). Підручник для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в галузі гуманітарних наук. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 368 с.
- 29.Турченко Ф., Каганов Ю., Турченко Г. Історія України (1945-2021). Підручник для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра в галузі гуманітарних наук. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 482 с.
- 30.Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя, 2000, 260 с. 285
- 31.Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій

- школі: Курс лекцій: Навч. посіб. для магістрантів денної та заочної форми навчання. Умань : ПП Жовтий О., 2012, 256 с.
32. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків : Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007, 192 с.
33. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : Видавництво А.С.К., 2004, 192 с.
34. Сиротинко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : ВГ «Основа», 2003, 156 с.
35. Бездрабко В. В. Архівна освіта в Україні: традиції і тенденції. Український історичний журнал. 2017. № 3. С. 130–147.
36. Бездрабко В. В. Підготовка магістрів з архівістики в університеті Британської Колумбії та роздуми про зміст архівної освіти в Україні. URL: <https://archives.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/03/5-7.pdf>
37. Державний архів Львівщини закликає ділитися матеріалами про російсько-українську війну. URL: <https://zahid.espreso.tv/derzhavniy-arkhiv-lvivshchini-zaklikae-dilitisya-materialamipro-rosiysko-ukrainsku-viynu>
38. Державний архів після "руського миру": що зацікавило російських окупантів в херсонській установі URL: <https://suspilne.media/336946-derzavnij-arhiv-pisla-ruskogo-miru-sozacikavilo-rosijskih-okupantiv-v-hersonskij-ustanovi/295>
39. Освітньо-професійна програма «Історія» першого (бакалаврського) рівня освіти. ЗНУ, 2022. 23 с.
40. Російсько-українська війна в документах і спогадах сучасників. Державний архів Одеської області. URL: <https://archive.od.gov.ua/rosijsko-ukrayinska-vijna-v-dokumentah-isrogadah-suchasnykiv/>
41. Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань: 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 «Історія та археологія». Затверджено: наказ Міністерства освіти і науки України

- 29.04.2020 р. № 575.
42. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/prescentr/novyny/uinp-ogoloshuye-zbir-svidchen-pro-lyudyani-ta-muzhni-diyannya-pid-chas-viyny>
43. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. К.: МОН України, Інститут освітньої аналітики, 2022. 358 с.
44. Делембовський М. М., Клименко М. О., Федоров О. В. Дослідження процесу дистанційного навчання в умовах реального часу. *MoodleMoot Ukraine 2021. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*: матеріали 9-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 17 черв. 2021 р. К.: Міжнародний центр, КНУБА, ІТЗН НАПН України, 2021. URL: <https://2021.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=22>.
45. Пристайло М. О., Балака М. М., Щербина Т. Ф. Технічні засоби навчання: навч. посібник. К.: КНУБА, 2020. 108 с.
46. Делембовський М. М., Клименко М. О. Досвід використання системи Moodle у дистанційному навчанні з дисципліни технічного напрямку. *MoodleMoot Ukraine 2019. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*: матеріали 7-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 24 трав. 2019 р. К.: КНУБА, ІТЗН НАПН України, 2019. URL: <https://2019.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=12>.
47. Міщук Д. О., Балака М. М., Рашківський В. П. Досвід дистанційного навчання студентів САД-системам. *MoodleMoot Ukraine 2020. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*: матеріали 8-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 трав. 2020 р. К.: КНУБА, ІТЗН НАПН України, 2020. URL: <https://2020.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=25>.
48. Паламарчук О. М., Балака М. М. Тестові технології навчання і контролю знань у системі Moodle. *MoodleMoot Ukraine 2015. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*: матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 трав. 2015 р. К.: КНУБА, ІТЗН НАПН

- України, 2015. URL: <https://2015.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=97>.
49. Reimagining higher education as a student-centered experience. *Хмарні сервіси Microsoft для вищої освіти*. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/education/higher-education/cloud-solutions> (дата звернення: 15.05.2023).
50. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика: монографія / [Калашнікова С., Базелюк Н., Базелюк О. та ін.]; за наук. ред. С. Калашнікової. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 255 с.
51. Маленко О. О. Новітня дидактика: механізми дії, коректність використання, навчальна продуктивність. Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: кол. моногр. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка; за заг. ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С. 23-33.
52. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб. матеріалів Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, 21-22 вересня 2021 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 247 с.
53. Терно С. О. Дидактика історії чи методика навчання історії? Історія в школах України. 2004. № 6. С. 25.
54. Удод О. А. Дидактика історії: яким має бути універсальний підручник з української історії. Український історичний журнал. 2005. № 4. С. 199-209.
55. Удод О. А. Питання історичної дидактики на сторінках «Українського історичного журналу». Український історичний журнал. 2017. №6. С. 176-189.
56. Ціватий В. Г. Викладання міжнародно-політичної та дипломатичної історії європейського середньовіччя в університетах України:

- інституціональні традиції та сучасний контекст. Історія античного світу і середньовіччя в університетах України: збірник наукових праць. Харків : ООО «НТМТ», 2018. С. 106-109.
57. Ціватий В. Г. Інноваційні психолого-педагогічні технології при навчанні спілкуванню іноземними мовами дипломатів (на прикладі романських мов). Інноваційні технології в процесі викладання іноземної мови професійного спрямування. Збірник наукових праць. Київ : ДАУ, 2012. С. 5-12.
58. Ціватий В. Г. Особливості викладання всесвітньої історії в Дипломатичній академії України при МЗС України. Вісник Чернігівського державного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 15. Серія: історичні науки: №1. Збірник. Чернігів : ЧДПУ, 2002. № 15. С. 108-110.
59. Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education*. 2008. № 50. PP. 6–7.
60. Huang K.-L., Chen K.-H., Ho C.-H. Enhancing Learning Outcomes Through New eTextbooks: A Desirable Combination of Presentation Methods and Concept Maps. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2014. Vol. 30. № 5. PP. 600–618.
61. Dobler E. E-Textbooks: A Personalized Learning Experience or a Digital Distraction? *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2015. Vol. 58, № 6. PP. 482–491.
62. Gerhart N., Peak D., Prybutok V. R. Encouraging E-Textbook Adoption: Merging Two Models. *Decision Sciences: Journal of Innovative Education*. 2017. Vol. 15. № 2. PP. 191–218.
63. Thomas K. F. Chiu. Introducing Electronic Textbooks as Daily-Use Technology in Schools: A Top-Down Adoption Process. *British Journal of Educational Technology*. 2016. Vol. 48. № 2. PP. 524–537.
64. Spencer R., Comeau E., Matchett B., Biderman M., Doria N., Joy P., Numer M. Interactive E-Texts and Students. *Canadian Journal of Education / Revue*

- canadienne de l'éducation. 2020. Vol. 43. № 1. PP. 258–287.
65. Almekhlafi A. G. The effect of E-books on preservice student teachers' achievement and perceptions in the United Arab Emirates. *Education and Information Technologies*. 2020. № 26 (1). PP. 1001–1021.
66. Lai C. Integrating e-books into science teaching by preservice elementary school teachers. *Journal of Education in Science, Environment and Health*. 2016. № 2 (1). PP. 57–66.